

OVER TAAL

- 31** Interview
Axel Buyse: Vlaanderen, een volwaardige partner - Bruno Comer
- 34** Taalwerk
'Ik maak muziek in de taal die ik spreek.' Dialectpop in Vlaanderen - Hanne Kloots en Tom F.H. Smits
- 37** Taalkronkels
In de ban van hun hebben - Albert Oosterhof
- 38** Idioom & Co
Buitengewoon alledaags en redelijk geschift: over schijnbare tegenstellingen - Bert Cappelle
- 40** Broodje taal
De spelling van tegenwoordig. Over hippe werkwoorden - Els Hendrickx
- 42** Interview
Willy Vandeweghe: Dutch Parallel Corpus, vertalingen met het Nederlands als spiltal - Evelien Van Renterghem
- 45** Taalwerk
*Khoop da j mn smske wa begrypt!? X3 ly xxx.
Een sociolinguïstisch onderzoek naar het taalgebruik in sms'jes - Annelore Willems*
- 48** Dossier
Woorden van de wet - Karl Hendrickx
- 51** Te boek
*Nederlands in de States - Filip Devos
Namen voor de wereld - Filip Devos
Taal geregeld - Filip Devos
Wielersportwoordenboek - Filip Devos*
- 55** Column
Vernaculair - Hugo Brouckaert
- 56** Quiz over taal
Test uw kennis van het Nederlands - Natalie Hulsen

Tijdschrift over taal,
tekst en communicatie

Interview

Axel Buyse: Vlaanderen, een volwaardige partner

BRUNO COMER

Van 2003 tot 2008 was Axel Buyse vertegenwoordiger van de Vlaamse Gemeenschap in Nederland en in die functie voelde hij zich als een vis in het water. 'Beroepshalve heb ik heel wat exotische landen bezocht en dan wen je vlug aan de verschillen tussen Vlaanderen en Nederland', legt hij uit. 'Al kun je er niet onderuit dat je als Vlaming voelt wat de hoofse Hollandse burgercultuur betekent waarin mijn gespreksgenoten gepokt en gemazeld waren. Hollanders maken een plan en handelen daarnaar, Vlamingen trekken vooral hun plan.'

Axel Buyse was twintig jaar lang journalist buitenlandse politiek bij *De Standaard* en leidde lange tijd de buitenlandredactie. Hij verliet die krant in 2002. Een jaar later vertrok hij in zijn nieuwe functie naar Den Haag. Sinds vorig jaar vertegenwoordigt hij de Vlaamse regering bij de Europese Unie en is Brussel zijn standplaats geworden. Zijn intensieve werk voor de Nederlands-Vlaamse betrekkingen heeft jarenlang zijn agenda overheerst. Tijdens het gesprek voel je hoe die relatie hem nog altijd bezighoudt.

België en niets dan België

In de eerste plaats was de Vlaamse vertegenwoordiger in Den Haag met economische dossiers bezig: de verdieping van de Schelde, de hogesnelheidslijn, de IJzeren Rijn, de nieuwe zeesluis voor het kanaal Gent-Terneuzen, het rekeningrijden. 'Maar natuurlijk hebben we ook gemeenschappelijke economisch-linguïstische belangen', voegt hij daaraan toe. 'Zo dachten de Britse rechtbanken eraan om zowel tolken aan te stellen voor

het Vlaams als voor het Nederlands. Er bestaat natuurlijk geen beter middel om ons uit elkaar te drijven. Dankzij een gemeenschappelijke inspanning hebben wij dat gelukkig kunnen vermijden.'

Buyse heeft moeite gehad om de Nederlanders aan het Vlaamse niveau te doen wennen. Halverwege de negentiende eeuw had de regering in Den Haag de afscheiding van België verteerd en streefde zij naar normale relaties met de zuidelijke buur. Een gouden regel daarbij was: geen Nederlandse inmenging in de Belgische taaltwisten, want anders dreigen de relaties opnieuw te vertroebelen. Het buitenlands beleid houdt al 150 jaar lang strikt de hand aan dit principe. Iemand als de Utrechtse historicus professor Pieter Geyl (1887-1966), die zich inzette voor rechtstreekse relaties tussen

Nederland en Vlaanderen, was een grote uitzondering. De zuiderbuur was voor Nederland België en alleen België. Tot op de dag van vandaag ligt het onderscheid tussen Vlaming en Belg moeilijk bij heel wat Nederlandse politici, ook al is de Belgische ambassadeur in Nederland sinds 1945 altijd een Vlaming geweest. Als gevolg van de diverse staatshervormingen heeft Vlaanderen eigen bevoegdheden gekregen, ook op het buitenlandse vlak, en die laten zich vooral voelen in de betrekkingen met de twee buurlanden, Frankrijk en Nederland. De Nederlandse diplomaten, ambtenaren en politici krijgen de Vlaamse overheid als gesprekspartner. Die onderhandelingen maken hen onwennig en een ijzersterke traditie die het Vlaamse niveau negeerde, maakt het moeilijk om het ijs te breken. ‘En daar komt nog de Nederlandse maritieme traditie bij’, merkt Buyse op. ‘Nederlanders kijken naar de zee en niet naar hun bureaus. Hoe die hun interne problemen regelen en hun staatsstructuur opbouwen, interesseert hen niet. Door die houding krijgen ze evenzeer problemen met het federale Duitsland. Daar lag de aanleg van de Betuwelijn, een goederenspoorweg tussen Rotterdam en Duitsland, gevoelig. De Nederlandse politici hielden te weinig rekening met de bevoegdheidsverdeling tussen de deelstaten en het centrale niveau in Duitsland en wisten op den duur niet meer over welke punten Berlijn beslist en wat voor rekening van de deelstaat Noordrijnland-Westfalen komt. Daardoor hebben ze veel tijd verloren. Nederlanders kunnen zich moeilijk inleven in een staatsstructuur die verschilt van de hunne.’

Na verloop van tijd heeft de Nederlandse politiek zich wel gerealiseerd hoe belangrijk het Vlaamse niveau wel was. Natuurlijk, voor het Europese beleid en het defensiebeleid blijft België de gesprekspartner en er zijn de traditionele banden tussen de twee koningshuizen. Voor al het overige krijgt de regering in Den Haag met Vlaanderen te maken. Nederland heeft enkel in de buurt van Voeren een zeer korte grens met het Waalse Gewest. De lange grens met Vlaanderen zorgt ervoor dat Den Haag ons ook de facto als gesprekspartner erkent.

Nederlanders kijken naar de zee en niet naar hun bureaus.

Taalzorg

En dat geldt zeker voor de taalpolitiek. Axel Buyse zette zich samen met de Nederlanders in voor het behoud van leerstoelen Nederlands aan buitenlandse universiteiten, gaf de Taalunie een nieuwe

impuls en organiseerde verschillende festivals over taal. Zijn taak vergemakkelijkte omdat onze noorderburen meer aandacht aan taalzorg zijn gaan besteden. De publicaties van Frits Bolkestein en Paul Scheffer (van ‘Het multiculturele drama’) hebben het debat rond de Nederlandse identiteit fel aangewakkerd en in het zog daarvan is de belangstelling voor taalzorg bij politici van alle strekkingen toegenomen. ‘En dan moet Nederland rekening houden met die zes miljoen Vlamingen die hun taal spreken’, zegt Buyse. ‘Hoewel het begrip de laatste jaren wat onder druk gekomen is, nemen ze op dat punt hun rol als ‘gidsland’ voluit op. “Nederland: het land waar miljoenen Nederlanders preken”, zegt de guitige aforist Kadé Bruin.’

En toch ondervindt de Vlaamse vertegenwoordiger dat de Nederlanders Latijns zijn dan ze willen toegeven. Rond overuren en weekendwerk zijn ze kregelig. ‘Een jaarlijks topgebeuren was de 11 juli-receptie, waar premier Balkenende stevast langs kwam. Iedereen die bij de vertegenwoordiging werkte, zette er zich voor in. Het was in die drukke tijd moeilijker om de Nederlandse collega’s te overtuigen wat minder naar het horloge te kijken. Vlamingen zijn op dat vlak soepeler. Na afloop van het gebeuren konden we met de hele ploeg eens heerlijk doorzakken, maar in Nederland is de uitgaansavond al voorbij als die in Vlaanderen nog moet beginnen.’

Veel Nederlanders beschouwen het Vlaams nog altijd als ‘een schattig taaltje’. ‘Zelf heb ik het niet meegemaakt: maar in gesprekken met sommige Vlamingen beginnen ze Engels te spreken’, vertelt Buyse. ‘Terecht klagen we over die houding, maar het zou fout zijn die incidenten uit te vergroten. Het gezanik van de Vlamingen over de Nederlandse hooghartigheid is evenmin bevorderlijk voor de integratie. Vergeten we niet dat Nederlanders fundamenteel positief staan ten opzichte van ons. Overal waar ik kwam, werd ik zeer vriendelijk ontvangen. Nederlanders zijn steeds benieuwd om de mening van een Vlaming te horen. Soms deden zich misverstanden voor. Zo verwacht je als Vlaming gemakkelijker dat je iets te eten krijgt als je bij iemand gevraagd wordt en dat viel wel eens tegen. Af en toe zat ik met een rammelende maag, maar het is ook gebeurd dat de gehaktballen dan maar in tweeën werden gesneden.’

Belgicisme en taalparticularisme

De laatste jaren is het steeds duidelijker geworden dat het kleinere Nederlandse taalgebied zich zal moeten verdedigen. Het valt Buyse op dat de zogenaamde ‘Nieuwe Belgen’ die zich afkeren van het Vlaamse gedachtegoed en zich tot een soort neo-unitarisme bekeeren, meestal ook voorstander zijn van de streektaal. In dat opzicht

Nederlanders kunnen zich moeilijk inleven in een staatsstructuur die verschilt van de hunne.

trekt hij een parallel met de negentiende eeuw, toen het taalparticularisme en het Belgicisme vlot met elkaar samengingen. En dat is dan weer koren op de molen van de francofonen die neerkijken op 'le flamand'. Axel Buyse kiest voluit voor de standaardtaal, die het enige instrument is waardoor Vlamingen en Nederlanders vlot kunnen communiceren, onderling en met elkaar. De ontkerstening en de ontzuiling hebben ervoor gezorgd dat de traditionele scheiding in Nederland tussen de gebieden onder en boven de grote rivieren sterk aan belang verloren heeft. De katholieke Limburgers en Brabanders en de protestantse Hollanders en Friezen worden steeds meer met elkaar gemengd en die ontwikkeling zet zich door op het taalkundige vlak. 'Wat ontbreekt, is bezieling, het enthousiasme en

de fierheid op de eigen taal', stelt Buyse. 'Ik gaf een voordracht over de standaardtaal voor de afdeling van de Orde van den Prince in Den Haag. Deze vereniging zet zich al 55 jaar in voor een grotere integratie tussen Noord en Zuid. Maar meer dan een beleefd applaus kreeg ik niet. Nochtans zullen we in de komende decennia veel inspiratie nodig hebben om ons gemeenschappelijk erfgoed te beheren. En dan heb ik het zowel over de Westerschelde als onze taal. Maar er is geen alternatief. De economische en zakelijke contacten nemen immers steeds meer toe; taal en cultuur moeten volgen.'

HET GEHEUGEN VAN DE LAGE LANDEN

Met een stuk over 'De Schelde, gevecht in de polder' is Axel Buyse een van de auteurs van de bundeling van 32 essays die verschenen is bij *Ons Erfdeel* onder de titel *Het geheugen van de Lage Landen*. Die titel laat weinig twijfel over het onderwerp: de verhouding tussen Vlaanderen en Nederland.

Het concept van het boek doet aan de 'herinneringsgeschiedenis' denken, de 'lieux de mémoire' die de herinnering aan het verleden opnieuw kunnen oproepen. De Franse historicus Pierre Nora ontwikkelde deze nieuwe aanpak, waarbij de geschiedenis niet chronologisch behandeld wordt, maar aan de hand van gebouwen, symbolen of andere figuurlijke plekken. In *Het geheugen van de Lage Landen* gaat het dan zowel om het 'Lam Gods' en de 'Antwerpse kasseienkoers', als om 'de droom van Groot-Nederland' en de 'Antwerpse vogeltjesmarkt'.

Naast historici, sociologen en economen verlenen een aantal filologen hun medewerking, zoals Marita Mathijssen, die het over het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* heeft. Jos Nijhof bespreekt de Vlaamse golf in het theater en Reinier Salverda vertelt over de wederwaardigheden van de Nederlandse Taalunie. Dat die nog veel werk op de plank heeft, blijkt uit het artikel van Mathijs De Ridder over 'Literatuurgeschiedenissen'. Daarin brengt de auteur het verhaal over het NRC Handelsblad, dat in 2007 peilde naar het beste Nederlandstalige boek aller tijden. Het kiezerspubliek, vooral lezers van de NRC, koos niet één Vlaamse auteur in de top 10. Tijdens de televisieshow die aan de bekendmaking vooraf ging, uitte niemand zijn verbazing over het feit dat bijvoorbeeld Louis Paul Boon en Hugo Claus in het rijtje ontbraken. Hoewel men

expliciet op zoek was gegaan naar het beste *Nederlandstalige* boek, bleek de verkiezing toch vooral een Nederlandse aangelegenheid te zijn. Harry Mulisch' *De ontdekking van de hemel* was de vanzelfsprekende winnaar.

Die anekdote zegt iets over de soms bizarre verhouding tussen Vlaanderen en Nederland. Wie *Het geheugen van de Lage Landen* uitgelezen heeft, zal er talloze facetten van ontdekken. En om het allemaal nog wat ingewikkelder te maken: uit de bijdrage van Tom Verschaffel over de Leo Belgicus blijkt dat tussen de zestiende en de zeventiende eeuw een geschiedenis werd geschreven over de opstand tegen Filips II. 'De Bello Belgico' heette het. Speelt de Belgische staat de rol van bemoeizieke schoonmoeder?

De conclusie is dat de betrekkingen tussen de twee gebieden verzakelijkt en genormaliseerd zijn. Af en toe zijn er nog momenten van ergernis of, omgekeerd, van fascinatie. Maar Vlaanderen en Nederland zijn nu inderdaad eerder burens geworden dan de gebrouilleerde familieleden die ze in de negentiende eeuw of in het interbellum soms leken. Dit boek is daarmee tegelijk een speurtocht naar de emoties die in het verleden heersten, en een verkenning van de gevoelens rond de nieuwe tradities die er in de contacten sindsdien alweer zijn ontstaan.

J. Tollebeek en H. Te Velde, *Het geheugen van de Lage Landen*, Rekkem: Ons Erfdeel vzw, 2009, ISBN 978 90 79705 03 0, 272 blz., 23,50 euro.

‘Ik maak muziek in de taal die ik spreek.’ Dialectpop in Vlaanderen

HANNE KLOOTS EN TOM F.H. SMITS

Wie geregeld naar de Vlaamse radio luistert, heeft het ongetwijfeld al opgemerkt: de laatste jaren horen we met de regelmaat van de klok liedjes in het dialect. Geen folk-muziek of schlagers, maar

onvervalste popmuziek. In dit artikel schetsen we de achtergrond van dit fenomeen.

Dat is waarschijnlijk geen toeval: in de jaren zestig en zeventig werd het gebruik van de standaardtaal sterk gepropageerd. Via verschillende kanalen werden de Vlamingen aangemoedigd om zo veel en zo goed mogelijk Standaardnederlands te spreken. Radio, televisie en kranten hadden taalrubrieken, op scholen werden ABN-acties georganiseerd en er ontstonden verenigingen en tijdschriften die zich tot doel stelden de standaardtaal te verspreiden. Ook taalgidsen beleefden herdruk op herdruk.

De taal van de kleinkunstgeneratie

Dialectmuziek heeft het Vlaamse publiek eigenlijk nooit onberoerd gelaten. Zo werden de liedjes van Jo Erens (1928-1955), afkomstig uit Sittard (Nederlands-Limburg), ook aan de Belgische kant van de rijksgrens erg geapprecieerd.

In de jaren zestig ontstond in Vlaanderen een kleinkunsttraditie, geïnspireerd op onder andere het Franse chanson. Drie bekende Vlaamse kleinkunstenaars kozen daarbij resoluut voor het dialect: Walter De Buck, Wannes Van de Velde en Willem Vermandere. Ook een paar andere artiesten van deze generatie brachten een of meer nummers in het dialect uit. Zo werd Ivan Heylen bekend met *De wilde boerendochter* (1974). In hetzelfde jaar schreef Urbanus ook *Gigipeke van Meulebeik*. Daarnaast waren er natuurlijk The Strangers, gespecialiseerd in Antwerpse covers van internationale hits. Tot slot vermelden we nog Katastroof, ontstaan in 1977. Deze Antwerpse groep geniet nog steeds een ruime bekendheid in Vlaanderen, maar wordt niet op de nationale radio gedraaid.

De genoemde groepen en nummers vormden echter uitzonderingen. Tot het midden van de jaren negentig maakten de meeste Vlaamse artiesten – zowel de kleinkunstenaars als de schlagerzangers – immers consequent gebruik van onberispelijk Standaardnederlands.

Een golf van dialectpop

In de jaren tachtig nam de intensiteit van de ABN-campagnes af. Aanvankelijk bleef dialectmuziek een uitzonderlijk fenomeen, zeker op de nationale radio. Vanaf midden jaren negentig kwam daar echter stilaan verandering in.

Het spits werd afgebeten door Will Tura, die in 1992 vriend en vijand verbaasde met een bijzonder geslaagd West-Vlaams rapnummer: *Moh vent toch*. Vlak daarop ontstonden hiphopgroepen als KIA (= Krapoel in Axe, afkomstig uit Aarschot) en 't Hof van Commerce (= groep rond Flip Kowlier, afkomstig uit Izegem). Rond diezelfde tijd ontstond ook Clement Peerens Explosion (CPeX), een (parodie op een) rockband onder leiding van Clement Peerens ('de sympathieke popkenner uit Antwerpen') alias Hugo Matthysen. Aanvankelijk ging het om een fictieve band in het radioprogramma *Het Leugenpaleis* (Studio Brussel), maar na verloop van tijd begon CPeX ook echt op te treden. De groep zingt in het Antwerpse dialect en kleurt zijn teksten met hilarische en vaak absurde humor.

Vanaf het begin van het nieuwe millennium viel er steeds vaker dialectmuziek te horen in Vlaanderen. In deze bijdrage focussen we op dialectpopmuziek of kortweg *dialectpop*. Daarbij beperken we ons tot Vlaamse bands die al een of meer cd's hebben uitgebracht en die ook buiten hun eigen regio bekend zijn.

De pionier van de Vlaamse dialectpop is ongetwijfeld Flip Kowlier. In 2001 bracht die – naast zijn hiphopnummers – een eerste solo-cd uit. Nu kunnen we het ons haast niet meer voorstellen, maar anno 2000 zag geen enkele platenmaatschappij brood in Kowliers liedjes. Dat vandaag toch vrijwel iedereen Flip Kowlier kent, hebben we voor een belangrijk deel te danken aan top-producer Wouter Van Belle. Toen die merkte hoe weigerachtig de bestaande platenmaatschappijen tegenover Kowliers nummers stonden, richtte hij een nieuw platenlabel op: *Petrol*. Via dit label werd in 2001 *Ocharme ik*, de eerste solo-cd van Flip Kowlier, op de markt gebracht.

In de volgende jaren ontstonden verschillende succesvolle Vlaamse dialectpopbands. Anders dan in Nederland, waar dialectpopmuziek typisch is voor landelijke regio's, zijn er in Vlaanderen ook dialectbands in steden te vinden. De bekendste zijn Biezebaaze (Gent), De Fanfaar (Brussel) en Axl Peleman (Antwerpen). De ideale voedingsbodem voor de Vlaamse dialectpop lijkt echter West-Vlaanderen te zijn, wellicht niet toevallig een regio die bij dialectologen als bijzonder dialectvast bekend staat. Na Flip Kowlier volgden namelijk nog Gèsman, Het Zesde Metaal en Hannelore Bedert. Alle vier zijn ze trouwens afkomstig uit hetzelfde, zuidoostelijke deel van West-Vlaanderen. De groep die alle records brak, was echter Fixkes, afkomstig uit Stabroek. Hun hit *Kvraagetaan* stond in 2007 maar liefst 36 weken in de Vlaamse Ultratop 50, waarvan 16 weken op nummer 1. Ook Helmut Lotti – begin jaren 90 bekend geworden met Vlaamse hits als *Waarom ik*, maar intussen al geruime tijd overgeschakeld op een klassieker (en doorgaans Engelstalig) repertoire – schreef de voorbije jaren twee gelegenheidsnummers in het Gentse dialect: *Oaster iets scheelt* (2006) en *Roze cabrio* (2009).

Dialectrenaissance

Het huidige succes van dialectpopmuziek kan verbonden worden met een fenomeen dat taalkundigen *dialectrenaissance* noemen. Daarbij moeten we niet meteen denken aan een letterlijke 'wedergeboorte' van het dialect noch aan een bewuste (re)constructie van dialecten in tijden van dialectverlies. Het gaat eerder om wat de Duitse dialectoloog Klaus Mattheier ooit een 'versterkt zichtbaar worden' van het dialect noemde.¹ Concreet: we horen vandaag dialect in situaties en domeinen waar we vroeger (uitsluitend) standaardtaal hoorden. Het gaat dus eerder om een uitbreiding van de *functies* van het dialect dan om een uitbreiding van de *dialectstructuur* in termen van woordenschat, zinsconstructies of klanken.

De dialectrenaissance maakt deel uit van een ruimere standaardiseringsbeweging. Talrijk zijn bijvoorbeeld de klachten over het toenemende gebruik van tussentaal in Vlaanderen, een variëteit van het Nederlands die zich situeert tussen standaardtaal en dialect. Heel tekenend: in hetzelfde jaar waarin Flip Kowliers

eerste solo-cd op de markt kwam (2001), lanceerde de VRT haar campagne tegen tussentaal. Met affiches, muismatten en folders herinnerde de VRT haar medewerkers er toen aan dat de voertaal op de nationale radio de standaardtaal hoort te zijn.

Waarom dialect?

Toen Fixkes een monsterhit scoorde met *Kvraagetaan*, verschenen er in de Vlaamse media verschillende scherpe reacties op het fenomeen dialectpop. Dialectpop zou onverstaanbaar zijn, de artiesten zouden voor dialect kiezen omdat ze de standaardtaal slecht beheersen en bovendien zouden ze geen écht dialect gebruiken. Maar hoe kijken de dialectpopartiesten er eigenlijk zelf tegenaan? Artiesten kiezen om verschillende redenen voor het dialect. Een reden die voortdurend aangehaald wordt in interviews, is *natuurlijkheid*. Zo verklaarde pionier Flip Kowlier al in 2001: 'Ik maak muziek in de taal die ik spreek. Het is gewoon natuurlijk voor mij' (*Goddeau*, 1 december 2001). Anderen gebruiken de term *authenticiteit*. Zo stelt Wannes Cappelle van Het Zesde Metaal: 'Als ik het AN gebruik, moet ik mezelf vertalen. Terwijl ik het gewoon zo eerlijk en authentiek mogelijk wil aanpakken' (*De Standaard*, 19-20 april 2008).

Verder vinden de artiesten het een stuk *eenvoudiger* om in het dialect te schrijven. De afstand tot de standaardtaal wordt – gevoelsmatig en/of linguïstisch – als te groot ervaren, en de tekst vertalen in het Engels ligt niet altijd voor de hand. Een frappant voorbeeld daarvan is Axl Peleman. Toen die aan een nieuwe Engelstalige plaat begon te werken, had hij moeite om goede teksten te vinden. Hij schreef daarom zijn teksten in het Antwerpse dialect, 'want dat is de taal waarin ik denk en voel'. Daarna wilde hij de teksten in het Engels vertalen, maar die vertaling is er uiteindelijk nooit gekomen (*De Standaard*, 10-11 februari 2007).

Ten slotte spelen er soms ook *ritmische* factoren mee. Zo vindt zanger Wannes Cappelle, afgestudeerd aan Studio Herman Teirlinck in Antwerpen, dat het Standaardnederlands tamelijk stroef klinkt 'omdat het meer lettergrepen heeft dan het West-Vlaams' (*De Standaard*, 10-11 februari 2007).

(On)verstaanbaar?

De Vlaamse dialectpopartiesten zijn er zich goed van bewust dat niet iedereen hen even goed verstaat. Zo zei West-Vlaming Gèsman ooit in een interview: 'In Antwerpen begrijpen ze ons niet, dat is waar' (*Het Nieuwsblad*, 23 mei 2007). De (gedeeltelijke) onverstaanbaarheid van de dialectliedjes wordt echter niet als een probleem ervaren, precies omdat de artiesten in de eerste plaats

---

authentiek willen overkomen. Zo verklaarde Fixkeszanger Sam Valkenborgh in een interview: ‘In principe werk ik met één doelpubliek in mijn hoofd, en dat ben ik zelf’ (*De Standaard*, 29-30 december 2007).

Vanuit taalkundig perspectief is deze discussie erg interessant. In de vakliteratuur is nog nooit een sluitende definitie gegeven voor het begrip ‘verstaanbaarheid’. Toch duikt deze term frequent op. Maar wat is verstaanbaarheid eigenlijk? Een duidelijke articulatie? Een gezapig spreektempo? Uitsluitend gebruik maken van (standaardtalige) basiswoordenschat? Het grote succes van de dialectpopbands laat in elk geval zien dat maximale verstaanbaarheid voor veel luisteraars geen voorwaarde is om van popmuziek te kunnen genieten. Bovendien wil waarschijnlijk ook niet elke artiest per definitie een zo groot mogelijk publiek bereiken. Integendeel: als dat de bedoeling zou zijn, koos iedereen voor het Engels.

Muggengeheugen: geen probleem

Verder is het wellicht ook geen toeval dat juist de tweede helft van de jaren negentig een dialectpopgolf in Vlaanderen op gang kwam (ter vergelijking: in Nederland valt er al dialectpop te beluisteren vanaf het einde van de jaren zeventig). De vertegenwoordigers van de Vlaamse dialectpopgolf zijn – op Hugo Matthysen na – allemaal geboren in de jaren zeventig of (begin) tachtig. Zij hebben dus de ABN-campagnes van de jaren zestig en zeventig niet meer (bewust) meegemaakt.²

Heel intrigerend is dat er in sommige dialectliedjes expliciet gezinspeeld wordt op de Vlaamse taalzuiveringstraditie. Zo horen we in *Vrijdagnacht* van Fixkes: ‘En ik zee maske / wa denkte van het zetten van een danspasje / dus pakt aa sjakos of is ‘t handtaske?’ (En ik zei: ‘Meisje, wat denk je van het zetten van een danspasje? Dus pak je *sacoché* of is het handtasje?’). Nog een ander frappant voorbeeld: de West-Vlaamse Hannelore Bedert zingt in *Vocabulaire*: ‘en da ‘k ik muhheheheuen nie kan zegg’n / doar é ‘k ik mie al lang bie neergelegd / tel ma noa oeveel ker’n in ui leven / da je muhheheheuen zegt’ (En dat ik *muggengeheugen* niet kan uitspreken, daar heb ik me al lang bij neergelegd. Tel maar na hoeveel keer in je leven je *muggengeheugen* zegt).

Dialect verandert

Is de term *dialectpop* eigenlijk wel correct? Volgens historicus Marc Reynebeau niet: ‘Fixkes en consorten zingen helemaal geen dialect, maar een tussentaal met een uitgesproken regionale tongval’ (*De Standaard*, 20 maart 2007). Bij andere critici vinden we vergelijkbare reacties. Maar hebben de artiesten eigenlijk zelf de ambitie om liedjes in onvervalst dialect te brengen? Voor zover we hebben kunnen nagaan, is dat niet het geval. Deze generatie is er zich goed van bewust dat ze anders klinkt dan pakweg haar grootouders. Zo zegt Sam Valkenborgh over de taal van Fixkes: ‘Het

is een beetje een mengeling van geschaafd Nederlands, Stabroeks en Antwerps, denk ik’ (*De Antwerpenaar*, 1 maart 2007). Flip Kowlier stelde na zijn verhuizing naar Gent: ‘Ik denk trouwens dat mijn dialect ook aan het veranderen is. Dat mag; ik probeer de oude taal niet vast te houden’ (*De Standaard*, 10-11 februari 2007). En ook Wannas Cappelle van Het Zesde Metaal doet niet krampachtig zijn best om een soort Oerwevelgems te produceren: ‘Ik ben ook al opgeschoven, hoor. Ik zing niet ‘mapsen’ maar ‘marbels’, en dat is omdat té typische West-Vlaamse woorden gauw een gimmick worden’ (*De Standaard*, 19-20 april 2008).

Conclusie

In een globaliserende wereld lijkt het misschien vreemd dat een artiest voor streektaal kiest. Sommige critici hebben de keuze voor streektaal zelfs al verbonden met gevoelens van valse nostalgie. Maar wie met zijn dialectnummers heel Vlaanderen bereikt, zoals het geval is bij de besproken bands, heeft duidelijk veel meer in zijn muzikale mars dan alleen een lading nostalgie. De dialectpopartiesten – zelf (late) twintigers en dertigers – willen vooral authentiek zijn. Daarmee sluiten ze eigenlijk perfect aan bij een behoefte van de generatie die na hen komt: voor de generatie die momenteel op de school- en de collegebanken zit, is authenticiteit namelijk een essentiële waarde.³

Noten

1. K. Mattheier (1997), ‘Dialektverfall und/oder Dialektrenaissance? Überlegungen zur Entwicklung der Dialektalität in der gegenwärtigen deutschen Sprachgemeinschaft’. In: G. Stickel (red.): *Varietäten des Deutschen. Regional- und Umgangssprachen*. Berlin, New York, Walter de Gruyter, blz. 404-410.
2. Zie ook D. Knockaert en P. Vantyghem (2007), ‘De nieuwe dialectpop’. In: *De Standaard*, 10-11 februari 2007, blz. 30-33.
3. Zie bijvoorbeeld P. De Bruyckere en B. Smits (2009), *Is het nu Generatie X, Y of Einstein? FAQ voor leraren, opvoeders en ouders*. Mechelen: Plantyn.

Hanne Kloots is verbonden aan het departement Vertalers en Tolken en het departement Ontwerpwetenschappen van de Artesis Hogeschool Antwerpen. Daarnaast is ze verbonden aan het departement Taalkunde van de Universiteit Antwerpen. Tom Smits is verbonden aan het departement Taalkunde en het Instituut voor Onderwijs- en Informatiewetenschappen van de Universiteit Antwerpen. Beiden doen onderzoek in het domein van de variatielinguïstiek.

e-mail: hanne.kloots@ua.ac.be en tom.smits@ua.ac.be

Taalkronkels

In de ban van *hun hebben*

ALBERT OOSTERHOF

Nederland is in de ban van *hun hebben* lees ik ergens in een blog op internet. Inderdaad is dit vermoedelijk voor het eerst dat een lezing op de *Taalkunde in Nederland*-dag zoveel aandacht genereert, overigens ook in Vlaanderen. De inmiddels afgetreden minister van Onderwijs, Ronald Plasterk, heeft er in verschillende media ook een mening over en gaat in discussie met Nijmeegse taalwetenschappers. Enerzijds geeft zijn bijdrage blijk van enig gebrek aan kennis van zaken: schoenmaker blijf bij je leest. We zitten ook niet te wachten op taalkundigen (of germanisten) die zonder al te veel schroom iets te berde brengen over genetica (Plasterks vakgebied) of over politiek.

Maar is *hun hebben* nu correct? Het Meertens is van plan dat te onderzoeken. In een persbericht roepen ze liefhebbers van taal en cultuur op om mee te doen aan een onderzoek naar wat 'de Nederlander' hiervan vindt. Dat is een interessant initiatief, maar verwarring ontstaat als op de site van het Meertens Instituut blijkt dat de bedoeling is om zicht te krijgen op de situatie in het 'Nederlandse taalgebied'. Daar horen dus ook de Belgische Nederlandstaligen bij. Dat is bijna 30% van het totale aantal sprekers van het Nederlands. Voor de interpretatie van de resultaten van het Meertenspaneel lijkt het me handig om goed vast te leggen of we geïnteresseerd zijn in wat de 'Nederlander' of wat de 'Nederlandstalige' vindt.

Uit mijn eigen taalontwikkeling herinner ik me dat ik het gebruik van *hun* als onderwerp actief heb moeten afleren. Zoals ik ook gevallen als *de deur is los* (i.p.v. het correcte *de deur is open*), *waar kom jij weg?* (i.p.v. *waar kom jij vandaan?*) en *ik heb de vrouw ziek* (i.p.v. *mijn vrouw is ziek*) moest opgeven. Dat is de belangrijkste taak voor het schrijfvaardigheidsonderwijs: dat iemand

leert welke kenmerken van zijn taalgebruik in strijd zijn met wat in het taalgebied als algemeen aanvaardbaar wordt gezien.

Aan taalkwesties zoals de discussie over *hun hebben* wordt wel eens wat te veel belang gehecht. Onnodig veel mensen hebben er openlijk een mening over. Er valt eigenlijk niet zo veel over te zeggen. Voor een taalkundige is het interessant om onderzoek te doen naar het hoe en waarom van zo'n taalontwikkeling en verder is het een van de vele voorbeelden van taalgebruik dat in strijd is met wat algemeen aanvaard wordt. Wie jaar in jaar uit stapels schrijfofdrachten als verbeterwerk op zijn bureau vindt, kijkt er niet van op.

Het probleem is dat het onbehaaglijke gevoel dat ontstaat als je geconfronteerd wordt met zulk verbeterwerk niet te vangen is in spellingregels of een paar 'taalzorg-items' die toevallig in de belangstelling staan.

Die situatie is er ondanks het feit dat er (ook) in Vlaanderen meer en meer handleidingen op de markt komen. Vorig jaar heeft *Over taal* in verschillende rubrieken aandacht besteed aan enkele boeken die recent verschenen zijn. Er kan gelukkig ook veel positiefs over gezegd worden, maar toch slagen docenten schrijfvaardigheid er niet altijd in om het goede voorbeeld te geven als het om schrijven gaat.

Wat dat betreft zal het in Vlaanderen trouwens wel niet beter of slechter toeven zijn dan in Nederland. Misschien dat Plasterk daar tijdens zijn loopbaan mee geconfronteerd is en dat hij ervaringen heeft opgedaan die hem tot zijn inbreng gebracht hebben. Dan kunnen we in dat perspectief nog wel enig begrip voor hem opbrengen.

Buitengewoon alledaags en redelijk geschift: over schijnbare tegenstellingen

BERT CAPPELLE

Op de radio klinkt dezer dagen een reclamespot voor een energieleverancier. De slogan luidt: 'Want de Belg betaalt al genoeg te veel'. Een fijne vondst, die de mogelijkheid van onze taal uitbuit om een woord te laten voorafgaan door een ander dat ermee in strijd lijkt: genoeg te veel. Er wordt uiteraard niet beweerd dat de Belg enerzijds genoeg betaalt en anderzijds te veel, wat echt een tegenstrijdigheid zou zijn. Nee, het gaat om het feit dat er al voldoende gevallen zijn waarin de Belg te veel betaalt.

Deze slogan is duidelijk grappig bedoeld. Zelf kan ik er alleszins niet naast luisteren. Telkens als ik het spotje hoor, zorgt deze ludieke opeenvolging van woorden ervoor dat de essentie van de boodschap aan mij voorbijgaat: wie of wat werd nu juist aangeprezen? Tot ik de nodige informatie natrok om dit artikel te schrijven, ging ik er dan ook ten onrechte van uit dat een verzekeringsmaatschappij het spotje had besteld. *Genoeg te veel* zal dus waarschijnlijk ook wel bij anderen als taalgrap gewaardeerd worden. Niettemin vraag ik me af of de meeste luisteraars wel acht slaan op deze bijeenplaatsing van woorden die elkaar eigenlijk semantisch zouden moeten uitsluiten. In onze taal komt het immers wel vaker voor dat woorden bij elkaar staan die, op zich beschouwd, elkaars tegengestelden zijn, en veelal ontsnapt dat aan onze aandacht. Wie kijkt vreemd op bij *vreselijk lief* of *verschrikkelijk mooi*?

Goed fout

Af en toe zijn we ons wel degelijk bewust van het gekke effect dat bijna-botsende bijeenplaatsingen teweegbrengen. Dat is zo met *goed fout*, waarbij *goed*, net als

vreselijk of *verschrikkelijk*, een versterkende graad geeft, zodat *goed fout* 'heel fout' betekent. Toch blijft er misschien iets van het positieve van *goed* als adjectief bewaard in het bijwoordelijke gebruik ervan, want als iets als *goed fout* wordt bestempeld, blijkt dat dikwijls een vreemd soort compliment te zijn, vooral als het om amusement en entertainment gaat. Enkele voorbeelden van het internet:

Heerlijk overdreven, lekker bombastisch en goed foute muziek.

Na een goed foute film en een nog foutere reclamespot is hij de aangewezen persoon om misschien wel in zijn beroemde gele slip de tent op zijn kop te zetten!

Ook zonder toevoeging van *goed* zou *fout* hier een positieve bijklank hebben. *Fout* is een handig woord: het stelt je in staat om van muziek of films van bedenkelijke artistieke kwaliteit te genieten zolang je het foute ervan maar openlijk erkent. Dan is het goed. Zo'n ironische knipoog maakte enkele jaren geleden een tournee getiteld de 'Nacht van de Wansmaak' mogelijk in enkele Vlaamse en Nederlandse filmzalen en zorgde ervoor dat een Nederlands tv-kanaal recent zonder vrees voor gezichtsverlies kon uitpakken met een heuse 'Week van de Foute Film'.

Goed fout kan ook een echt pejoratieve betekenis hebben, zoals in deze voorbeelden:

Er is iets goed fout met dat land en hoe ze dingen denken te kunnen oplossen.

Wie immers dacht dat het OCMW zich enkel zou toeleggen op het toekennen van financiële steun heeft het goed fout.

In de uitdrukkingen *er is iets fout met* en *het fout hebben* heeft *fout* altijd een negatieve bijklank, en dat kan een

Broodje taal

De spelling van tegenwoordig. Over hippe werkwoorden

ELS HENDRICKX

Maandagmorgen. Ik vraag een collega hoe haar weekend geweest is. 'Leuk, maar ik ben nu helemaal stijf, luidt het antwoord. 'Wat heb je dan gedaan?', wil ik weten. 'Goh, ik heb urenlang gewied.' 'Ja, dan kan ik het wel geloven, als je een hele tijd gehurkt hebt gezeten.' 'Gehurkt?

Nee hoor, maar ik heb enkele uren met mijn arm gezwaaid zoals bij tennis, en da's best een fysieke inspanning.' Verwarring alom, tot het me daagde dat ze niet gewied, maar wel gewiid bedoelde...

zogeheten redactionele afkortingen, zoals *o.a.*, *d.w.z.* en *enz.* Die worden hardop altijd voluit uitgesproken en komen dus alleen in de schrijftaal voor. In verband met hoofdlettergebruik geldt dat initiaalwoorden en letterwoorden die aan een andere taal ontleend zijn, hoofdletters krijgen zolang ze als vreemd aangevoeld worden en kleine letters als ze ingeburgerd zijn. Daarom schrijven we bijvoorbeeld *WAP* met hoofdletters en *sim* met kleine letters, maar het is duidelijk dat opzoekwerk soms nodig kan zijn omdat dit inburgeringscriterium subjectief én veranderlijk is. In ieder geval zijn *gsm* (niet *GSM*) en *sms* (niet *SMS*) ondertussen algemeen in de woordenschat opgenomen.

Wii, sms, chat, e-mail, maar ook Twitter, Photoshop en Skype: kunt u nog volgen? En als u vlotjes met al die moderne technologieën aan de slag kunt: kent u dan ook de correcte spelling van de bijbehorende moderne werkwoorden? Ik help u graag op weg.

GSM, gsm of g.s.m.?

De mobiele telefoon is niet meer uit ons dagelijks leven weg te denken. Wellicht verstuurt ook u menig sms met uw gsm. *Gsm* (*global system for mobile communications*) en *sms* (*short message service*) zijn initiaalwoorden: net als letterwoorden worden die gevormd door de eerste letters van een woordgroep en fungeren ze als zelfstandige woorden in de zin. Wanneer we elke letter apart uitspreken, gaat het om een initiaalwoord, zoals bij *gsm* en *sms*. Als we het geheel vloeiend, dus als een woord uitspreken, hebben we het over een letterwoord: bijvoorbeeld *WAP* (*wireless application protocol*) en *sim* (*subscriber identity module*).

Zowel initiaalwoorden als letterwoorden schrijven we in principe steeds zonder puntjes: niet *g.s.m.*, maar *gsm* dus. Dat onderscheidt hen ook van de 'echte',

Een sms'je in sms-taal

Het onderscheid tussen initiaalwoord en letterwoord is van belang voor het gebruik van spellingstekens zoals het koppelteken en de apostrof. Om bij de letterwoorden te beginnen: daar bepaalt het hoofdlettergebruik – en dus de mate van inburgering – ook de spelling. Bij een samenstelling met een letterwoord dat een of meer hoofdletters telt, gebruiken we een koppelteken; wanneer het om een samenstelling met een letterwoord zonder hoofdletters gaat, schrijven we de woorddelen aan elkaar vast. Dat verklaart dus waarom het *WAP-functie*, maar *simkaart* en ook *pincode* (*persoonlijk identificatienummer*) is.

Bij initiaalwoorden geeft het verschil tussen samenstelling en afleiding de doorslag. Initiaalwoorden die in een samenstelling gaan fungeren, krijgen altijd een koppelteken. Voor *gsm* krijgen we zo *gsm-abonnee*, *gsm-verslaving* en *gsm-net*. De regel geldt ook wanneer het initiaalwoord achteraan komt: naast *sms-bericht* en *sms-verkeer* is er ook de *scheld-sms*. Bij een meervoud, bezitsvorm, verkleinwoord of een andere afleiding krijgen initiaalwoorden daarentegen altijd een apostrof.

Voor *sms* als substantief schrijven we dus: een *sms*, tientallen *sms-en*, een lief *sms'je*. Vergelijk ook met hippe *gsm's* en een onopvallend *gsm'etje* – let hier op de toegevoegde verbindingsklank in de verkleinvorm. Zowel de *gsm* als de *sms* heeft ondertussen ook een werkwoord voortgebracht: *ik sms*, *hij sms't*, *wij sms'en*, *zij sms'ten* en *ik gsm*, *jij gsm't*, *jullie gsm'en*, *hij gsm'de*. Om de voltooid deelwoorden van die werkwoorden te spellen, moeten we nog een extra regel onthouden: als een initiaalwoord een voorvoegsel krijgt, komt er een koppelteken tussen die twee te staan. Zo krijgen we *hij heeft ge-sms't* en *wij hebben ge-gsm'd*, waardoor we foutloos kunnen zeuren over *dat oeverloze ge-gsm* en *al die overbodige ge-sms'te reclameboodschappen*.

Alwéér deleten

Een heel andere categorie moderne werkwoorden is ontleend aan het Engels. In verband met de computer is de vervoeging van het volgende rijtje u wellicht genoegzaam bekend: *deleten* (*deletete*, *h. gedeletet*), *resetten* (*resette*, *h. gereset*), *cancelen* (*cancelde*, *h. gecanceld*), *downloaden* (*downloadde*, *h. gedownload*), *upgraden* (*upgradede*, *h. geüpgraded*) enzovoort. Maar om de ontwikkelingen in de ICT-wereld bij te benen, kan uw spellingskennis vast nog een update gebruiken.

Probeer het werkwoord van Engelse herkomst altijd zo veel mogelijk als een Nederlands werkwoord te vervoegen. Dat wil zeggen: neem de Engelse stam over en ga na op welke klank (niet: letter) die eindigt. Volg verder de regels voor de Nederlandse werkwoordspelling volgens 't *kofschip*: als de grondvorm eindigt op de klank *t*, *k*, *f*, *s*, *ch* of *p*, of op een Engelse *sj-* of *tsj-*sisklank, vul dan aan met *-te* en *-t* voor respectievelijk de verleden tijd en het voltooid deelwoord. Als de grondvorm op een andere klank eindigt, vul dan aan met *-de* of *-d*. Net als in het Nederlands kan een voltooid deelwoord nooit eindigen op *-dd* of *-tt*, en wanneer de grondvorm op een dubbele medeklinker eindigt, mag u één medeklinker schrappen.

Replyn tijdens het twitteren

Op het werk kunnen we dan door een verslag scrollen (*scrolde*, *h. gescrolde* met een geschrapte *l*) en op een e-mail replyn (*replyde*, *h. gereplyd*). Thuisgekomen wachten ons opnieuw wat klusjes aan de computer: we gaan internetten (*internette*, *h. geïnternet*) om openingsuren en vakantieadresjes op te zoeken. Het eenvoudigst daarvoor is googelen (*googelde*, *h. gegoogeld*); let op de aanpassing van de eigen naam Google! Daarna hebben we behoefte aan sociaal

contact: we kunnen chatten (*chatte*, *h. gechat*) met onbekenden, facebooken (*facebookte*, *h. gefacebookt*) om ex-klasgenoten op te sporen, onze weekendplannen de wereld in te sturen door te twitteren (*twitterde*, *h. getwitterd*), ons interieur tentoon te stellen bij het youtuben (*youtubede*, *h. geyoutubed*) en zelfs met geëmigreerde vrienden te telefoneren tijdens het skypen (*skypete*, *h. geskypet*).

En voor wie dat allemaal te eenvoudig is: probeert u eens te e-mailen of te e-bankieren, u zult zien dat tussen een voorvoegsel en een losse letter ook een koppelteken komt (*hij heeft ge-e-maild*). Of leg uit hoe botsende klinkers het trema in *geüpdatet* en *geïnternet* veroorzaken en herhaal de regels voor de initiaalwoorden bij het *msn'en* (*msn'de*, *h. ge-msn'd*). En vergeet niet stil te staan bij *fotoshopen*: afgeleid van Photoshop, te vervoegen als *fotoshopte* en *heeft gefotoshopt* en in het informele register ook wel bekend als *fotofucken*, zo zegt Van Dale. Vervoegt u dat maar eens!

Cocoonen

U schuift pc en gsm aan de kant en denkt thuis aan de complexe werkwoorden te ontsnappen? Vergeet het maar: van een sapje blenden (*blendde*, *h. geblend*) tot uw huid scrubben (*scrubde*, *h. gescrubd*), van in bed bijven snoozen (*snoozede*, *h. gesnoozed*) tot uw wagen pimpen (*pimpte*, *h. gepimpt*), van wiïën tot sudokuen: er valt niet aan te ontkomen. *Wiïën* en *sudokuen* vallen echter niet onder de hierboven besproken regeltjes: *wiïën* behoudt als stam de eigen naam *Wii* en wordt vervolgens op basis van de uitspraak /wie/ gewoon vervoegd als *ik wii*, *jij wii*, *hij wii* en *wij hebben gewiid*. En de gehypte Japanse puzzel sudoku, uitgesproken als /soedookoe/, heeft tot het werkwoord *sudokuen* geleid: *ik sudoku*, *jij sudokut*, *hij sudokude* en *wij hebben gesudokud*. Heel eenvoudig, dus waarom komen beide vervoegingen ons dan zo vreemd voor? Volgens Van Dale zijn de enige andere Nederlandse werkwoorden die op hetzelfde klankenpatroon eindigen *kangoeroëën*, *spieën* en *skiën*, en daarvan zijn alleen de eerste twee analoge spellingsvoorbeelden. Net niet uniek dus! Maar u wilt er nu werkelijk niets meer over horen? Ach, blijf dan maar rustig naar keuze cocoonen of loungen, relaxen of chillen!

Els Hendrickx is doctoraatsbursaal Nederlandse taalkunde aan de Katholieke Universiteit Leuven.

e-mail: Els.Hendrickx@arts.kuleuven.be

Interview

Willy Vandeweghe: Dutch Parallel Corpus, vertalingen met het Nederlands als spiltaal

EVELIEN VAN RENTERGHEM

Willy Vandeweghe was tot februari 2009 hoogleraar aan de Hogeschool Gent Vertaalkunde, waar hij ook voorzitter was van de vakgroep Nederlands. Jarenlang bracht hij zijn studenten de beginselen van vertaalwetenschap en grammatica bij. Als onderzoeker stond hij aan de wieg van verscheidene onderzoeksprojecten. Een daarvan is het Dutch Parallel Corpus (DPC), een databank met vertalingen die tien miljoen woorden bevat en waaraan gewerkt is van mei 2006 tot september 2009. Binnenkort komt het hele corpus ter beschikking via de Leidse TST-centrale.

Wat is dat precies, een parallel corpus?

Dat is een gedigitaliseerde databank van teksten waarbij je originele teksten en hun vertaling naast elkaar hebt. Om daarmee te kunnen werken worden de teksten zin per zin aan elkaar gelinkt. Het DPC bevat teksten in drie talen: Nederlands, Frans en Engels. Er zijn een aantal teksten die in de drie talen beschikbaar zijn, maar meestal gaat het om Nederlandse teksten en hun vertaling in het Frans of Engels of omgekeerd Engelse en Franse teksten die in het Nederlands vertaald zijn. Het Nederlands is dus de centrale taal in het corpus, vandaar de naam *Dutch Parallel Corpus*.

Hoe kun je als gebruiker concreet aan de slag gaan met het corpus?

Via een gebruiksvriendelijke webinterface kun je als gebruiker het corpus bevragen. Zo kun je bijvoorbeeld alle zinnen opvragen waarin een bepaald Nederlands woord voorkomt en vragen naar de Franse en/of Engelse verta-

ling van die zinnen. Op die manier kun je nagaan op welke manieren een woord in verschillende contexten vertaald wordt.

Wie is er op het idee gekomen om zo een corpus samen te stellen?

Er waren twee initiatiefnemers voor het project, enerzijds het Departement Vertaalkunde van de Hogeschool Gent, dat aan vertaalonderzoekers en aan contrastief taalonderzoek dacht, en anderzijds de Katholieke Universiteit Leuven Campus Kortrijk, die al een tijdlang gespecialiseerd is in Computer Assisted Language Learning, computergebaseerd taalonderwijs. Zij zijn vooral geïnteresseerd in tools die ze kunnen inzetten om het vreemde-taalonderwijs te optimaliseren.

Het DPC is een zeer gebalanceerd corpus, zowel qua tekstgenres als qua vertaalrichtingen en talen. Dat is belangrijk om geen vertekend beeld te krijgen als je corpusonderzoek doet.

Welk soort teksten vinden we in het DPC?

Je bent beperkt tot teksten die vertaald worden, dus je kunt geen chattaal opnemen of telefoongesprekken. Gelukkig zijn er veel teksten die wel vertaald worden. We leven in een tweetalig land, dus is er bij bijna elke instelling van de federale overheid een vertaaldienst. Zo was een van de allereerste overheidsinstellingen waarmee we een contract konden afsluiten het RIZIV, dat zeer veel vertaald materiaal over de medische en farmaceutische sector heeft. Een andere tekstleverancier is het Europees Parlement. Alles wat daar wordt gezegd, wordt vertaald en staat zelfs online. Overheden zijn een zeer interessante bron, ook omdat er geen copyright op die teksten is. Het corpus bevat ook journalistieke teksten, zoals artikelen die verschenen zijn in *Knack* en de Franstalige tegenhanger *Le Vif* of teksten uit *Trends* en *Tendances*. Daarnaast zijn er ook kranten als *De Morgen* en *De Standaard* die een overeenkomst hebben met Engelstalige kranten zoals *The Guardian* en *The Independent*. Een andere tekstleverancier zijn bedrijven. Ook zij maken vertalingen, bijvoorbeeld voor hun websites die in verschillende talen beschikbaar zijn, of voor softwarehandboeken die 'gelokaliseerd' zijn, d.w.z. aangepast aan de verschillende lokale markten.

Bevat het corpus ook literaire teksten?

Jazeker, en dat is zeer interessant materiaal, omdat het vaak minder onder tijdsdruk wordt geproduceerd en omdat er minder vertaaltools aan te pas komen. Voor andere teksten, zoals juridische teksten, gebruikt men vaak vertaalgeheugens.

Vormt het geen probleem dat literaire teksten minder letterlijk vertaald worden?

Je zou daar nog van staan kijken. Ook literaire teksten worden vrij getrouw vertaald. Het contract van de Nederlandse uitgeverijen met hun vertalers stipuleert dat de vertaling correct en accuraat moet zijn. Uitgeverijen dulden daar niet veel vrijheden in. Het is ook zo dat het DPC vooral non-fictie bevat. We wilden graag evenveel fictie als non-fictie opnemen, maar dat bleek in de praktijk niet haalbaar. Veel uitgevers zijn bang dat je hen op een of andere manier gaat beconcurreren, dat hun boek ter beschikking zal komen via een ander kanaal dan het hunne – wat natuurlijk niet zo is. Op een bepaald moment hebben we de Taalunie om hulp gevraagd en die heeft dan toch enkele uitgevers kunnen overtuigen om materiaal ter beschikking te stellen.

Voor wie is zo'n corpus bedoeld? Wie gaat ermee aan de slag?

Het DPC heeft verschillende doelgroepen. Er zijn enerzijds de linguïsten die onderzoek doen in het domein van de contrastieve taalkunde of de vertaalkunde en mensen die betrokken zijn in het taalonderwijs, zowel als leerkracht als als leerling. Daarnaast heeft het DPC ook een commercieel doel: zowel voor menselijke vertalers als voor bedrijven die automatische vertalingen ontwikkelen, is het een nuttig werkinstrument.

Op welke manier kan het DPC van nut zijn voor dergelijke bedrijven?

Vroeger werkten vertaalmachines op basis van regels. Bijvoorbeeld voor een Franse uitdrukking als *un cheval blanc* moest je voor de Nederlandse vertaling een regelje hebben dat zegt dat de volgorde moet worden omgekeerd, zodat je niet *een paard wit*, maar *een wit paard* krijgt in de doeltaal. Men dacht nog sterk in termen van 'coderen' en 'decoderen', geïnspireerd door het succes van de decodermachines in WO II bij het ontcijferen van de vijandelijke geheimtaal. Maar taal is veel meer dan een code: voor de interpretatie is veel wereldkennis vereist, en de ontcijfering van ambiguïteiten. Onze grijze cellen kunnen dat aan, omdat wij uit de context onmiddellijk weten wat er gezegd wordt, maar een computer heeft het daar veel moeilijker mee. Intussen is men een nieuw pad ingeslagen.

Wat is er dan veranderd?

Men gebruikt niet langer de regelgebaseerde automatische vertaling maar de statistisch gebaseerde. De vertaalmachine bepaalt op basis van eerder vertaalde teksten welke vertaling statistisch gezien het meest plausibel is. Bijvoorbeeld als je met een tekst over het bankwezen te maken hebt, dan zal de kans zeer groot zijn dat *bank* in het Engels vertaald moet worden als *bank* en niet als *bench* (zitbank). Bedrijven die automatische vertaaltools maken, kunnen het DPC dus gebruiken om hun tools op te trainen. Dat is meteen ook de reden waarom het voor de instructieve teksten, zoals bijsluiters van geneesmiddelen en gebruiksaanwijzingen, veel gemakkelijker

---

was om bedrijven ervan te overtuigen om hun teksten ter beschikking te stellen. Zij maken hun vertalingen met automatische vertaalmachines en zien dus het commerciële nut van zo een corpus in.

Zullen dergelijke automatische vertaalmachines er op de duur niet voor zorgen dat de menselijke vertalers geen werk meer hebben?

Dat is een heel logische vraag, maar men kan gerust stellen dat dat gevaar klein is. Het vertaalwerk breidt zich wereldwijd voortdurend uit en nu zorgen de automatische procedures er juist voor dat vertalers het saaie en repetitieve werk uit handen genomen wordt. De vertaalmachines zijn er om de vertalers te helpen, maar ze kunnen hen niet vervangen, al worden de vertaalmachines wel steeds beter. De automatische vertaling heeft veel toekomst, zeker nu met toepassingen op het internet, zoals vertalingen via Google. Als je bijvoorbeeld geïnteresseerd bent in een wetenschappelijk artikel dat alleen maar in het Japans verschenen is, dan kun je via automatische vertaaltools het artikel laten omzetten in het Engels of het Nederlands. Die tekst zal niet perfect zijn, maar geeft je wel een idee van wat er in het artikel staat. Lijkt het artikel je interessant en wil je weten wat er precies in staat, dan kun je het door een menselijke vertaler laten vertalen.

Klopt het dat er twee ex-medewerkers van Lernout en Hauspie aan het project hebben meegewerkt?

Ja, zowel bij ons in Gent als in Kortrijk werkte er een oud-medewerker van Lernout en Hauspie mee aan het project, zij het dat enkel de Kortrijkse op de pay-list stond. De inbreng van die twee taaltechnologen was onmisbaar voor de technische kant van de zaak. Veel vroegere projecten zijn mislukt of liepen minder goed doordat men de taaltechnologische kant onderschatte. De inbreng van beide kanten, taalkundigen én technologen, is zeer belangrijk. Het project is gefinancierd door het STEVIN-programma, een onderzoeks- en stimuleringsprogramma voor Nederlandstalige taal- en spraaktechnologie, dus dat zegt al genoeg.

Wat maakt het DPC zo uniek dat het steun kon krijgen van STEVIN? Bestond zo'n corpus dan nog niet?

Ik denk dat er drie redenen zijn waarom STEVIN ons project heeft goedgekeurd en waardoor het zich onderscheidt van eerdere projecten. Ten eerste is het een zeer gebalanceerd corpus, zowel qua

tekstgenres als qua vertaalrichtingen en talen. Dat is belangrijk om geen vertekend beeld te krijgen als je corpusonderzoek doet. Ten tweede hebben we één miljoen woorden manueel geverifieerd. Jobstudenten en taalkundigen zijn door een deel van de tekst gegaan om te kijken of de zinssplitsing in orde was, of er geen rare woorden of tekens in stonden, enzovoort, want als je een ingescande tekst in woorden omzet, dan kunnen er soms rare dingen gebeuren. Onze tools om de andere negen miljoen woorden te controleren, zijn getraind op basis van die één miljoen geverifieerde woorden. Dat is voor de taaltechnologen zeer belangrijk, dat ze hun tools kunnen slijpen op teksten die manueel geverifieerd zijn. Ten derde, en dat is zeker niet te onderschatten, hadden we ook een plan van aanpak in verband met intellectueel eigendomsrecht. Het is niet altijd evident om met de verschillende partijen (auteur, vertaler, uitgeverij) tot een overeenkomst over auteursrechten te komen.

Het technologische aspect is minstens even belangrijk als het taalkundige.

Waar kunnen geïnteresseerden het DPC bestellen?

Wij leveren dat aan de Centrale voor Taal- en Spraaktechnologie (TST-centrale) van het Instituut voor Nederlandse Lexicografie (INL). Die centrale zal de nodige stappen zetten om het DPC beschikbaar te maken. Voor niet-commerciële gebruikers zoals onderzoekers zal het gratis ter beschikking gesteld worden. Zij zullen enkel een licentie moeten aanvragen. Voor de vertaalbedrijven zal het tegen betaling aangeboden worden.

U bent nu ongeveer een jaar met emeritaat. Bent u nog met taalkunde bezig?

Ja, maar het is niet meer onder de zware druk om elk jaar output te produceren en dat is een prettiger situatie. Ik houd het vak nog wel bij, maar op een iets lager pitje. Op het einde van mijn carrière ben ik mijn horizon gaan verruimen naar vertaalwetenschap, omdat mij dat ook boeit. Voor de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde (KANTL), waarvan ik dit jaar voorzitter ben, heb ik ook wel flink wat werk. Het leuke aan de KANTL is dat ik er, behalve met mijn taalkundige spitsbroeders, ook veel contact heb met onderzoekers en beoefenaars van de letterkunde en de literaire vertaling, en zo kan ik weer aanknopen bij een aspect waar ik tijdens mijn actieve loopbaan wat al te weinig ruimte voor had.

Taalwerk

Khoop da j mn smske wa begrypt!? X3 ly xxx. Een socio-linguïstisch onderzoek naar het taalgebruik in sms'jes

ANNELORE WILLEMS

As ge myn klere ni schoon vind, dan moeste mr ni ja gezegd ebbe. TIS UIT. Met dit sms'je maakt een twaalfjarige sms'er een einde aan zijn relatie. Minder confronterend is het volgende sms'je van een twaalfjarig meisje naar een vriendin: *Keb mn gsm truggevondn! Ma nu moek ng geld bijladen: o slaapwelxxxx...* Eén blik op de sms'jes is voldoende om vast te stellen dat dit taaltje geen Standaardnederlands is. Naast de verkortingen, die eigen zijn aan het medium, zegeviert hier vooral de tussentaal. Met behulp van een descriptief onderzoek krijgen we een idee hoe het taalgebruik in sms'jes eruitziet, of er leeftijdsverschillen waar te nemen zijn en of het taalgebruik aangepast wordt aan de geadresseerde.

Het onderzoek

De gsm als communicatievorm heeft onmiskenbaar invloed op het taalgebruik. Toch staan de meeste onderzoeken over de sms-taal in de schaduw van de chattaal. Een statistische verwerking aan de hand van een corpus is tot op heden onbekend terrein. Met een doelgroep van 12- tot 40-jarigen voor ogen werd in een tijdspanne van 2007 tot 2009 een corpus van sms'jes aangelegd. Deze doelgroep werd verder onderverdeeld in drie leeftijdscategorieën: de jongeren (12 tot 18 jaar), de jongvolwassenen (19 tot 24 jaar) en de volwassenen (25 tot 40 jaar). Een verkennend onderzoek heeft namelijk aangetoond dat deze leeftijdscategorieën, ondanks verschillen in beroeps- en studiekeuze, grote overeenkomsten hebben. Uiteindelijk werden uit het corpus 518 sms'jes at random geselecteerd en geanalyseerd. Zij represente-

ren deze drie categorieën.

Dat de sms-taal heel dicht aanleunt bij de spreektaal, blijkt uit de hoge frequentie van tussentaalkenmerken. Enkele voorbeelden zijn het weglaten van klanken (*ier* i.p.v. *hier*, *as* i.p.v. *als* en *goe* i.p.v. *goed*), een afwijkende verbuiging van de lidwoorden (*den berg* i.p.v. *de berg*), het gebruik van *ge/gij* in de tweede persoon enkelvoud en de clitische vormen van het persoonlijk voornaamwoord (*gade* i.p.v. *ga je* en *late* i.p.v. *laat je*).

Naast deze tussentalige kenmerken staat de sms-taal bol van verkortingen. Tot deze groep behoren onder andere de letterwoorden (*zjg* voor *zie je graag*, in het Engels *ily* voor *I love you*), de omgespelde letters (*sgool* voor *school*, *hy* voor *hij* en *str(a)x* voor *straks*), cijfers voor letters (*n8* i.p.v. *nacht* en *g1* i.p.v. *geen*), het weglaten van vocalen/consonanten (*ng* voor *nog* en *mss* voor *misschien*) en emoticons of smileys. De verwachting dat jongeren hier hoger scoren dan volwassenen, wordt in mijn studie bevestigd. Ter illustratie een sms'je van een dertienjarig meisje: *Kepr ng g1 gdn, kben nu aan wisk bezig & :o zo liefily <3 ☺* (of: *Ik heb er nog geen gedaan, ik ben nu aan wiskunde bezig en [verbaasd] zo lief! I love you [<3 = hartje. Om dit te lezen, draai je het hoofd een kwartslag naar rechts] [blij]*).

De studie van alle tussentaalkenmerken leert dat jongeren er een ander sms-taaltje op nahouden dan volwassenen. In deze bijdrage is het evenwel onmogelijk alles te bespreken. Daarom beperken we ons tot de weglating van de beginklank *h* en de eindklank *t*, de verkorting van *ik* tot *k* en de deletie van *ik*.

Oe nie versus hoe niet

Opvallend is dat klanken die in de tussentaal niet geproduceerd worden, heel vaak verdwijnen in de sms-taal. Vooral de weglating van *h* aan het begin en *t* aan het einde van een woord komt zeer frequent voor. Dit onderzoek houdt voor de *h*-deletie rekening met *hoe*, *hij*, *het*, *hier* en *hebben*, voor de *t*-deletie met de functiewoorden *wat*, *niet*, *dat* en *met*.

De cijfers in tabel 1 en 2 geven aan dat vooral jongeren deze tussentalige verschijnselen toepassen. Bij de sms'jes van de volwassenen werd er zelfs geen enkele *h*-deletie geattesteerd. Met behulp van statistiek kunnen we bewijzen dat er een significant verband bestaat tussen het gebruik van de omgangstalige kenmerken en de leeftijd van de sms'er. Hebben we met andere woorden een sms'je met een *h*-deletie en/of een deletie van *-t*, dan is de kans groot dat het een sms'je van een jongere is.

Een mogelijke verklaring is dat jongeren dit verschijnsel als de normale manier van informeel spreken beschouwen en het daarom ook gebruiken in informele geschreven communicatie (cf. chat). Waarom zou je een *h* en *t* schrijven als je deze klanken toch niet hoort? De acceptatie van de omgangstaal verklaart deze attitude. Bovendien wordt de standaardtalige norm veel minder opgedrongen dan vroeger. Een programma als 'Hier spreekt men Nederlands' zou vandaag bij heel wat jongeren (en waarschijnlijk ook bij anderen) vooral op de lachspieren werken.

<i>h</i> -procope	12 – 18		19 – 24		25 – 40	
Absolute cijfers						
Toegepast	57	55%	12	15%	0	0
Niet toegepast	46	45%	70	85%	48	100%

Tabel 1

apocope <i>-t</i>	12 – 18		19 – 24		25 – 40	
Absolute cijfers						
Toegepast	70	82%	27	67%	7	14%
Niet toegepast	15	18%	56	33%	42	86%

Tabel 2

Ik versus *k* versus deletie

Een zwak beklemtoond woord, zoals *ik*, kan zich aan een sterk geaccentueerd woord hechten. Het proces gaat echter gepaard met

een verlies aan klanken. Naargelang de inclinatie aan het begin van een woord of op het einde optreedt, spreekt men van proclise respectievelijk enclise. In deze paragraaf wordt de proclitische vorm *k* besproken.

Opvallend is dat de proclitische *k* zo goed als altijd aan het geaccentueerde woord vast geschreven wordt. De meeste sms'ers schrijven dus niet *k ga* maar *kga*. Een motief voor het aaneenschrijven is makkelijk te bedenken. Zo is het economischer en aangezien één sms'je uit amper 160 lettertekens bestaat, kan je maar beter zuinig met spaties omspringen. Daarnaast beklemtoont het ook de taalidentiteit. De sms'er schrijft *kga* omdat hij of zij ook *kga* zegt en niet *ik ga*.

Hoewel we bij de volwassenen minder sms'jes geattesteerd hebben (85 bij de jongeren, 74 bij de jongvolwassenen en 31 bij de volwassenen), is het verschil tussen de drie groepen wel markant. Dat komt ook tot uiting in de statistische test. Er is met andere woorden een verband tussen het gebruik van de proclitische *k* en de leeftijdscategorieën die bestudeerd worden. We besluiten daarbij dat jongeren in het algemeen vaker de proclitische *k* gebruiken i.p.v. de voluit geschreven *ik*.

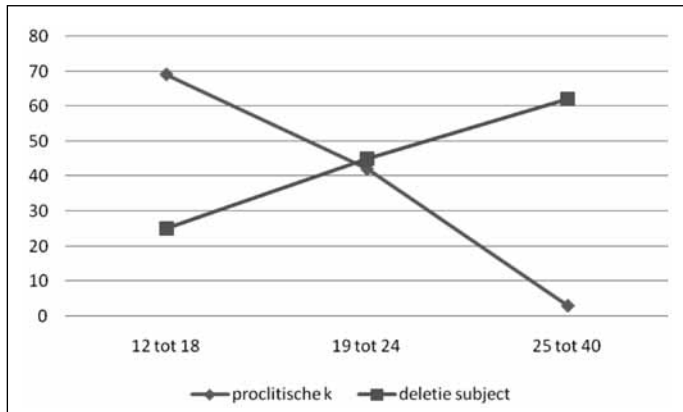
proclitische <i>k</i> -	12 – 18		19 – 24		25 – 40	
Absolute cijfers						
Toegepast	59	69%	31	42%	1	3%
Niet toegepast	26	31%	43	58%	30	97%

Tabel 3

Schrijven volwassenen bijgevolg altijd *ik*? De volgende zinnen uit sms'jes van volwassenen verraden het antwoord: *Ben zeker thuis tegen 18u30, ga er morgen niet geraken en heb hun al gecontacteerd*. Als het onderwerp *ik* op de eerste zinsplaats staat, laten volwassenen het vaak weg. Jongeren kennen dit economische principe ook, maar zij benadrukken hun identiteit liever door het onderwerp uit te drukken. Daarvoor gebruiken ze zoals aangetoond een proclitische *k*. In grafiek 1 worden de toepassingen van de twee verschijnselen nog eens visueel voorgesteld. Terwijl jongeren laag scoren voor de deletie van *ik*, scoren volwassenen hier hoog. Een omgekeerd beeld krijgen we voor de proclitische *k*. Jongvolwassenen vormen zowel bij het gebruik van proclitische *k* als bij de deletie van *ik* een mooie overgang.

deletie subject <i>ik</i>	12 – 18		19 – 24		25 – 40	
Absolute cijfers						
Toegepast	25	25%	42	45%	29	62%
Niet toegepast	77	75%	52	55%	18	38%

Tabel 4

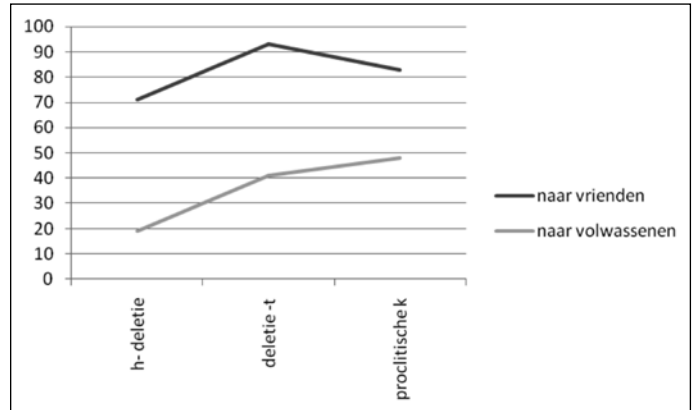
Grafiek 1

Khoop da ge myn smske begrypt?

Door anders te spreken en te schrijven geven jongeren aan een eigen groep te zijn en niet tot die van de volwassenen te behoren. Dat wil niet zeggen dat ze dat in elke situatie en tegenover iedereen op dezelfde manier doen. Binnen een taalvariëteit kunnen ze bijvoorbeeld naar gelang van de geadresseerde variëren. De vraag is of dat ook in een beperkt medium als het sms'en gebeurt.

Voor dit verkennende onderzoek hebben we de sms'jes van de jongeren in twee groepen onderverdeeld. De eerste groep zijn de sms'jes aan volwassenen, de tweede de sms'jes aan een vriend, vriendin of partner. Vervolgens hebben we de toepassing van de tussentaalkenmerken in de twee groepen geattesteerd en vergeleken. Voor dit onderdeel staan de kenmerken van de jongeren centraal. Van de vier tussentalige verschijnselen die we supra besproken hebben, zijn er drie typische kenmerken van de jongeren: de deletie van *h*, *t* en de proclitische *k*. Die kenmerken worden in grafiek 2 voorgesteld. Jongeren gebruiken zonder enig probleem de omgangstalige kenmerken in sms'jes naar vrienden. Bij het sms'en naar volwassenen, passen ze zich meer aan. Zo kiezen ze bij woorden met een mogelijke toepassing van de *t*-deletie en proclitische *k* in 50% van de gevallen voor de standaardvorm. Voor de *h*-procope stijgt deze evolutie tot 80%. Dat jongeren de geschreven standaardtaal niet meer beheersen, wordt hiermee sterk gerelativeerd. Ze kiezen er juist zelf voor om in sms'jes naar vrienden de norm links te laten en hun gesproken taalvariëteit te schrijven. Een bijkomende verkla-

ring waarom ze minder snel geneigd zijn de tussentaalkenmerken in sms'jes naar volwassenen toe te passen, is om eventuele miscommunicatie te voorkomen. Een sms moet in één keer goed begrepen worden, want een extra sms sturen om het vorige uit te leggen, kost extra tijd en niet te vergeten extra geld.

Grafiek 2

Besluit

De kloof tussen het spreken van de tussentaal en het letterlijk neerschrijven ervan, wordt steeds kleiner. Vooral bij de sms-taal van de jongeren valt de sterke positie van de tussentaal op. In 2001 zei Ludo Permentier, taalredacteur van *De Standaard*: 'Geen enkele Vlaming zou eraan denken *Wilde nog e pintje* op papier te zetten'. Als reactie hierop en ten besluite van dit onderzoek kunnen we vandaag zeggen dat zo goed als geen enkele jongere er nog aan denkt om *Wil jij nog een pintje* te sms'en.

Tegelijkertijd is het onnodig de jongeren te verwijten dat ze geen Standaardnederlands meer beheersen. Op dit moment weet de jeugd goed wat de norm is en wat niet. Feit is wel dat ze met de tussentaal hun eigen taalidentiteit uitdrukken. Een teken van taalverloedering of van taalverrijking? Het laatste woord over de geschreven tussentaal is nog niet gezegd ...

Annelore Willems is als assistent verbonden aan de Vakgroep Nederlands van Hogeschool Gent Vertaalkunde. Ze studeerde in 2009 aan de UGent af met een scriptie over sms-taal.

e-mail: Annelore.Willems@hogent.be

Dossier

Woorden van de wet

KARL HENDRICKX

In zijn nieuwe boekje Woorden van de wet heeft Hugo Brouckaert de taaltips gebundeld die hij sinds tien jaar in het Tijdschrift voor Wetgeving publiceert en waarvoor hij put uit zijn veertig jaar ervaring als vertaler en directeur van de taaldienst van de Senaat. Hij koppelt er bovendien interessante beschouwingen aan vast over de rol van duidelijke en correcte taal in de regelgeving en een overzicht van de ontwikkeling van de Nederlandse overheidstaal in België.

Let's kill all the lawyers

In 1999 werd het *Tijdschrift voor Wetgeving* opgericht, dat een actuele kijk wil bieden op nieuwe regelgeving, kwaliteit van de regelgeving en de totstandkoming ervan. Sinds het begin schrijft Hugo Brouckaert telkens een korte taaltip over de typische taal- en vertaalfouten in Belgische overheidsteksten.

Heel vaak duikt daarin de nog steeds doorwerkende invloed van het Frans op. Om die invloed goed te kunnen plaatsen, begint Brouckaert zijn bundeling taalcolumns met een nieuw geschreven inleiding over de *lange weg van de Nederlandse rechtstaal in België*. In enkele bladzijden schetst hij overzichtelijk hoe moeilijk het is geweest en hoe lang het heeft geduurd voordat het Nederlands als officiële rechts- en bestuurstaal in België werd erkend. De situatie kort na 1830, de Gelijkheidswet uit 1898 en de wetboekencommissies uit de jaren 1920 en 1950 passeren daarbij de revue, met telkens niet alleen aandacht voor de historische feiten, maar ook voor concrete praktijkvoorbeelden. De Gelijkheidswet van 1898 mag dan inderdaad al een mijlpaal betekenen, hij loste niet meteen in één klap alle taalbeheersingsproblemen op. Zelfs de Wetboekencommissie uit de jaren 1950, die algemeen – ook

door Brouckaert – wordt geprezen om haar kwalitatieve werk, kon de invloed van het Frans maar ten dele tegengaan. Brouckaert besluit dan ook zijn inleiding met de conclusie: *'het werk is niet af'*. Als voorbeeld haalt hij aan dat ook nog anno 2010 de *distributeur automatique de billets* uit de Waalse treinstations inspiratieloos *automatische verdeler van vervoersbewijzen* wordt in Vlaamse treinstations. Een mooi bewijs dat de letterlijke vertaaltraditie nog volop doorgaat. Toch blijft hij positief en laat de plannen van de oproerkraaiers uit *Henry VI* van Shakespeare, die hun revolutie willen beginnen met *Let's kill all the lawyers* voor hun rekening: initiatieven zoals de opleidingen aan universiteiten en de nieuwe, uitgebreide handleiding wetgevingstechniek tonen dat er hoop is op verbetering.

Franse verleiders, vrienden en verwanten

Aan de invloed van het Frans op de Nederlandse rechts- en bestuurstaal in België is een eerste hoofdstuk gewijd met de toepasselijke naam *Franse verleiders*. De vertaalproblematiek komt ook terug in de hoofdstukjes *2 Vrienden en verwanten* en *3 Vertaliaanse werkwoorden*. In die drie hoofdstukken passeren een hele rij vooral lexicale problemen de revue. Het merendeel ervan gaat over concepten die nog al te vaak letterlijk uit het Frans vertaald worden, terwijl we in het Nederlands een preciezer equivalent hebben om de in de context bedoelde betekenis weer te geven ('en fonction de' – in functie van, naargelang van, op basis van, in verhouding tot) of waarvoor we in het Nederlands verschillende woorden hebben waaruit je – naargelang van de context – het meest sprekende of het meest correcte moet kiezen ('publicité' – publiciteit, openbaarheid, reclame). Vanuit zijn achtergrond in de Senaat hamert Brouckaert terecht op een zo precies mogelijke woordkeuze, niet alleen uit respect voor het Nederlands, maar ook om een zo duidelijk en efficiënt mogelijke communicatie tot stand te brengen.

Sommige van die lexicale problemen hebben weinig juridische consequenties: het onderscheid tussen *voorbijgestreefd* en *achterhaald* zal niet meteen een juridische spraakverwarring veroorzaken. Dat zou wel het geval kunnen zijn voor bijvoorbeeld het verschil tussen *toezicht* en *voogdij* of tussen *subsidie*, *toelage*, *premie*, *vergoeding* en *uitkering*. Ook dergelijke gevallen, die verder gaan dan pure taalzorg, komen aan bod. Brouckaert wijst ook op inhoudelijke problemen die een onjuiste terminologie kunnen veroorzaken.

Een van de sterke punten van de bespreking, naast de grote rijkdom aan voorbeelden en suggesties hoe het beter kan, is dat het boekje voor dergelijke meer juridische gevallen altijd verwijst naar wetsartikelen waarin de juiste formulering of de juiste term wordt gebruikt. Daarbij wordt teruggegrepen naar de basiswetgeving. Zo laat Brouckaert aan de hand van artikelen uit de Grondwet zien wat het verschil is tussen *voogdij* (art. 92 Gw.: *Indien bij overlijden van de Koning de opvolger minderjarig is, voorzien de Kamers in de voogdij.*) en *toezicht* in administratieve zin (art. 162 Gw.: *Ter uitvoering van een wet kan het administratief toezicht op gemeenten en provincies geregeld worden door de Gemeenschaps- of Gewestparlementen*). Tegen de formulering van de Grondwet, opgesteld door de alomtorende Wetboekencommissie uit de jaren 1950, kun je moeilijk ingaan.

Voor dergelijke gevallen is het belangrijk dat wordt getoond dat het niet een of andere reactionaire taalkundige is die een zogezegd ‘courante’ term (bv. *voogdijminister*) wil vervangen door een eigen creatie of een term die bijvoorbeeld alleen in Nederland gebruikelijk zou zijn, maar dat die correcte term voor het beoogde concept ook in de wetgeving zelf is opgenomen (bv. *toezichthoudende minister*). Zo zal niemand nog kunnen beweren dat *modaliteiten* een courante en bovendien noodzakelijke term is die je maar moeilijk correct kunt vervangen: de taaltip erover bevat niet alleen acht mogelijke synoniemen, maar voegt ook nog eens negen citaten uit de Belgische en Europese regelgeving toe waaruit blijkt dat een schrijver over een waaier van alternatieven beschikt om dit lege administratieve clichéwoord te vervangen.

Na het basisonderwijs

Hugo Brouckaert beperkt zich in zijn columns echter niet tot lexicale kwesties en de traditionele taalzorg op het niveau van de woordenschat. Ook interpunctie en spelling passeren de revue. Zo legt hij het verschil uit tussen beperkende en uitbreidende bijvoeglijke bijzinnen en komt het verschil in betekenis tussen *ten minste* in twee woorden en *tenminste* aan elkaar aan bod. Hoe je het werkwoord vervoegt in zinnen met *zowel... als of noch... noch* in het onderwerp en hoe je het meervoud maakt van *collega-secretaresse* en *secretaris-generaal* eveneens. Terecht waarschuwt hij voor het

gebruik van afkortingen, die voor de schrijver wel duidelijk mogen zijn, maar niet voor de lezer. Telkens legt hij in een korte, heldere, tekst uit wat het probleem is en hoe het beter kan, met heel wat voorbeelden en soms een tikje ironie. Dat maakt het geheel aangenam om te consulteren.

Bouwtijlen

Woorden van de wet bevat daarnaast ook syntactische en tekstuele taaltips, in een hoofdstukje met de toepasselijke titel *Bouwtijlen*. De auteur brengt er allerlei taaltips in samen die te maken hebben met zinsniveau. Zo legt hij uit dat je een opeenvolging van *of... of* esthetischer kunt maken door de tweede *of* te vervangen door *dan wel*. Ook de tangconstructie wordt uitgelegd, met het probleem van de overspannen tang waarbij twee bij elkaar horende elementen (bijv. de persoonsvorm van een scheidbaar werkwoord en het afgescheiden voorzetsel) erg ver uit elkaar komen te staan.

Aan de hand van een aantal voorbeeldkoppeltjes laat Brouckaert ook het verschil zien tussen naamwoord- en werkwoordstijl, zonder te moeten vervallen in een technische uitleg met vaktermen als nominalisering of substantivering. Zijn pleidooi is trouwens voldoende evenwichtig om ervoor te waarschuwen dat niet altijd de variant met werkwoorden beter is: een vaste herkenbare substantivering die als zodanig ook in de regelgeving is opgenomen, kun je beter laten staan.

Verder komt in dit deel de uit het Frans overgenomen gewoonte aan bod om veel deelwoorden te gebruiken, zoals in *de aan het gebouw aangerichte schade, de op 5 januari gehouden vergadering*. Brouckaert wijst er terecht op dat dergelijke constructies eenvoudiger kunnen: *de schade aan het gebouw, de vergadering van 5 januari*. Tegelijk is hij ook hier weer genuanceerd, want hij wijst erop dat in bepaalde situaties enige plechtstatigheid niet af te keuren is. Met name in opschriften van regelgevende teksten past een dergelijke deelwoordstijl volgens hem wel: *voorstel van wet houdende...; decreet strekkende tot...*

De eerste voorbeelden van deelwoordstijl gaan in feite evenzeer over overspannen tangconstructies die hij in een eerder stukje al had besproken, namelijk de tang tussen het lidwoord en het zelfstandige naamwoord, maar Brouckaert benoemt het verschijnsel niet als dusdanig. Dat heeft natuurlijk te maken met de origine van de stukken uit het boekje: het is een bundeling van columns waarvoor de auteur initieel aan een strikte limiet qua lengte was gebonden. Doordat de columns nu gebundeld worden, valt op dat bepaalde problemen slechts gedeeltelijk worden besproken of soms in een andere vorm terugkeren.

Ook in de structuur van het boekje is merkbaar dat het niet altijd gemakkelijk was om de stukjes op een logische manier samen te brengen. Zo sluit het hoofdstuk over ‘bouwstijlen’, waarin vooral problemen op zinsniveau aan bod kwamen, af met een column over archaïsmen en één over het verkeerde, Frans geïnspireerde gebruik van het werkwoord *zich opdringen*. Mij ontgaat in ieder geval de link met *bouwstijlen*, tenzij je de archaïsmen aan een antieke bouwstijl zou linken.

Dura lex

In een volgend hoofdstukje keert de auteur terug naar het woordniveau. Hij kondigt aan enkele termen te bespreken *die een strikt omschreven juridische betekenis hebben*. In dit deel behandelt hij inderdaad vooral termen die in de wet opgenomen zijn en waarvan vaak foute varianten of quasi synoniemen worden gebruikt. Aan bod komt onder meer het verschil tussen *gerechtelijk*, *rechterlijk* en *rechtelijk* en tussen *wettig* en *wettelijk*. Ook hier duiken wat minder duidelijke gevallen op, zoals *gestelde lichamen*, dat wel degelijk in de wetgeving voorkomt, maar toch beter niet wordt gebruikt, en de uitdrukking *zonder voorwerp*, die eveneens beter kan worden vermeden, maar waarvoor de auteur niet meteen teruggrijpt naar te vermijden voorbeelden of na te volgen alternatieven uit de regelgeving.

Ook hier worstelt de auteur een beetje met de indeling van zijn boekje, want een aantal stukjes uit *dura lex* hadden even goed bij de *Franse verleiders* kunnen staan. Dat maakt het geheel wat rommelig, ook al omdat de mooi gekozen titels van de hoofdstukken wel humor bevatten, maar niet altijd aangeven wat er in het hoofdstuk zal volgen, en dat je ook op basis van de inleidende uitleg bij elk hoofdstukje toch niet alle stukjes uit het hoofdstuk kunt plaatsen. Wellicht was het de auteur meer te doen de lezer een voldoende afwisselend en luchtig pakket van columns aan te bieden die min of meer onder bepaalde thema’s zijn samengebracht. Getuige daarvan ook de ondertitel van het boek *Kriskras door de taal van de overheid*.

Doordat het boekje gebaseerd is op columns met een beperkte lengte, hoeft het ook niet te verbazen dat de stukjes over woordniveau en woordgebruik de meerderheid vormen. Het is nu eenmaal moeilijk om in een kort bestek fenomenen op zins- en tekstniveau uit te leggen. Daarom blijven het zins- en zeker het tekstniveau onderbelicht.

Noodzaak blijft

Woorden van de wet is een boekje dat aangenaam is om te raadplegen, niet in het minst door de stijlvolle lay-out en verzorgde

aankleding. De uitgeverij heeft zich duidelijk ingespannen om er geen saai zoekingsboek van te maken. Smaakvolle grijs- en blauwtinten en een reeks cartoons verluchten het boekje, zodat het ook aantrekkelijk wordt om in te grasduinen.

Het boekje verdient nog om een andere, inhoudelijke en belangrijkere reden zijn plaats in de bibliotheek van juristen en wetgevingsambtenaren. Al te vaak immers worden regelgevende teksten nog met veel te veel nonchalance opgesteld. In zijn voorwoord verwijst staatsraad Jeroen Van Nieuwenhove, een van de bezielers van het *Tijdschrift voor Wetgeving* waarin de columns oorspronkelijk werden gepubliceerd, daar ook naar: *Het is intriest dat nog steeds te weinig aandacht uitgaat naar een heldere, zorgvuldige en ondubbelzinnige formulering van de rechtsregel, terwijl iedereen wel wordt geacht de rechtsregels te kennen. Het minste wat men mag verwachten van een overheid die haar rechtsonderhorigen een parate kennis van alle rechtsregels oplegt, is dat die rechtsregels niet alleen juridisch, maar ook taalkundig correct zijn geformuleerd en dat ze begrijpelijk zijn.* En dat is inderdaad helaas nog al te vaak niet het geval. Op 1 januari 2010 trad het omstreden rookverbod in eetcafés in werking. ’s Anderendaags meldde de media echter: *‘Rookverbod ongeldig door taalblunder. Het nieuwe rookverbod in eetcafés zou door een fout in het Staatsblad niet in Vlaanderen gelden. De Nederlandstalige versie van de nieuwe wet eindigt in het Staatsblad op een Franstalige afkondigingsformule.’* (De Standaard, 2 januari 2010). Verscheidene grondwetspecialisten bevestigden dat daardoor de wet zou kunnen worden vernietigd. De minister beloofde een snelle rechtzetting ...

Karl Hendrickx is taaladviseur bij het Rekenhof en docent rechtstaalbeheersing aan de Universiteit Antwerpen.

e-mail: HendrickxK@ccrek.be

Hugo Brouckaert, *Woorden van de wet. Riskras door de taal van de overheid*. Brugge: Die Keure, 2009, ISBN 978 90 4860 414 2, 106 blz., 39 euro.

Te boek

Nederlands in de States

FILIP DEVOS

In 2009 werd herdacht dat vierhonderd jaar voordien, in september 1609, Henry Hudson met zijn schip van de Verenigde Oost-Indische Compagnie voor anker ging bij het eiland Manhattan (Mana-Hatta). De Nederlandse, Vlaamse en Friese kolonisten stichtten er de stad Nieuw-Amsterdam, de

hoofdstad van de kolonie Nieuw-Nederland (met 10 000 inwoners), dat later New York zou worden. Die historische gebeurtenis heeft duidelijk zijn sporen nagelaten in het Amerikaans-Engels, en ook in de indianentalen.

Aan het onderwerp wijdde taalkundige en publiciste Nicoline van der Sijs een rijk gedocumenteerd en geïllustreerd naslagwerk: *Yankees, cookies en dollars. De invloed van het Nederlands op de Noord-Amerikaanse talen*. Ze geeft in haar boek (dat tevens in een Engelstalige versie verscheen als *Cookies, Coleslaw, and Stoops. The Influence of Dutch on North-American Languages*) informatie over de historische context, de veranderende betekenis van woorden, en over de etymologie en de regionale verspreiding van de Nederlandse leenwoorden in die Noord-Amerikaanse talen. Tegenwoordig zouden nog 130 000 Amerikanen Nederlands spreken, en 5 miljoen Amerikanen (1,6 procent van de bevolking) beschouwen zich (ten dele nog) als afstammelingen van Nederlanders.

Het boek bevat drie hoofdstukken: een eerste over de Nederlandse taal in Noord-Amerika, een tweede over Nederlandse woorden in het Amerikaans-Engels (een thematisch glossarium van 246 woorden), en een derde over de Nederlandse invloed op Noord-Amerikaanse indianentalen (waarin 69 woorden behandeld worden). Die verzameling 'geeft een fascinerend beeld van de contacten tussen Nederlands- en Engelstaligen op het Amerikaanse continent en is een getuigenis van de blijvende culturele invloed die de Nederlanders in Amerika hebben uitgeoefend'. Niet alleen zijn er de sporen van 17de-eeuwse kolonisten, ook de nieuwe immigranten die in de 19de en 20ste eeuw naar de VS zijn getrokken, hebben 'taalsporen' nagelaten. Het blijkt dat ruim 70 procent van de leenwoorden afkomstig is van de 17de-eeuwse kolonisten en een kleine 30 procent van de immigranten uit de 19de en 20ste eeuw.

In haar boek bespreekt Van der Sijs 246 Nederlandse leenwoorden die nog altijd in de Verenigde Staten worden gebruikt. Daarnaast komen natuurlijk ook veel plaats- en familienamen voor. Van der Sijs deelt die woordenschat in 15 thema's in. Het belangrijkste thema (het domein

waarin veel woorden overgenomen zijn) is dat van de etenswaren/voedingsmiddelen/drank/genotsmiddelen, vooral namen van gebak en zoetigheden. Op twee komen namen voor planten en dieren, en op drie namen voor huisraad en dagelijkse gebruiksvoorwerpen.

bake-oven (bakoven), bed-pan (bedpan), block (blok), the whole boodle (de hele boe(de)l), boss (baas), brandy (brandewijn), bush (bos), coleslaw (koolsla), cookie (koekje), dollar (daler/daalder), dope (doop, vroeger 'saus, jus'), dumbhead (domkop), noodles (noedels), Santa Claus (Sinterklaas), sawbuck (zaagbok), sea bass (zeebaars), sleigh (slee), to snoop (snoepen), stoop (stoep), waffle (wafel), Yankees (Jan Kees)

Zeer kort gaat Van der Sijs in op woorden die in de 20ste eeuw overgenomen zijn. Opvallend bijvoorbeeld is *LAT-relation*, een begrip dat afkomstig is uit een Nederlandse film, en zich onder meer naar Amerika verbreidde.

De indianen ten slotte leerden van de Europeanen vooral allerlei diernamen kennen (*kalkoen, kip, koe, poes, schaap, varken*), namen van voedingsmiddelen (*appel, boter, kool, melk*), namen van huisraad (*bed, hamer, kan, mes*) en namen van kleding(stoffen) (*katoen, wol*). Van der Sijs beschrijft 69 Nederlandse leenwoorden die door de indianentalen, vooral rond de Delaware-rivier (vandaar Delaware Jargon), overgenomen zijn. *Yankees, cookies en dollars* laat zich vlot lezen als een prachtig stukje taal- en cultuurgeschiedenis.

Nicoline van der Sijs, *Yankees, cookies en dollars. De invloed van het Nederlands op de Noord-Amerikaanse talen*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2009, ISBN 978 90 8964 130 4; 326 blz., 34,50 euro.

Te boek

Namen voor de wereld

FILIP DEVOS

Wat betekenen namen van landen, en hoe zijn die landen (in verschillende talen) aan hun naam gekomen? Waarom is *Deutschland* *Germany* in het Engels of *l'Allemagne* in het Frans? En zijn Spanjaarden er zich van bewust dat de naam van hun land 'Konijnenland' betekent? Een poging om die leemte te vullen, zo omschrijft historicus Jacques Pauwels de bedoeling van zijn boek *Een geschiedenis van de namen van landen en volkeren*. 'Ik tracht de betekenis uit te pluizen van de namen van volkeren (etnoniemen), van landen, streken en belangrijke steden (toponiemen), van bergen (oroniemen), en zelfs van zeeën, stromen en rivieren (hydroniemen).'

Jacques Pauwels studeerde geschiedenis in Gent en behaalde in Toronto doctoraten in de geschiedenis en in de politieke wetenschappen. Hij doceerde aan verschillende universiteiten in Canada en publiceerde vooral over de Tweede Wereldoorlog en andere historische onderwerpen. Zijn boek *De mythe van de 'goede oorlog'. Amerika en de Tweede Wereldoorlog* (2000) werd vertaald in het Italiaans, Frans, Spaans, Engels en Duits.

Pauwels is ook de auteur van twee werken waarin hij de naamgeving van landen en volkeren bestudeert: *Een geschiedenis van de namen van landen en volkeren* (2006) en *Europese namen voor de wereld* (2008). 'Een geschiedkundig werk, gekruid met een flinke dosis etymologie en onomastiek', zo omschrijft Pauwels zijn studie.

Van het neolithicum (de jongste steentijd, met het ontstaan van de sedentaire levensvorm) en de bronstijd (met beschavingen als Mesopotamië en het oude Egypte), via de klassieke oudheid (Grieken en Romeinen) naar de moderne tijd beschrijft Pauwels de impact van de nieuwe en controversiële 'Sahara Hypothese'. Volgens die hypothese zouden de eerste neolithicumculturen niet in het Midden-Oosten, maar in het centrum van Noord-Afrika ontstaan zijn. Door de woestijnvorming in die van oorsprong vruchtbare gebieden emigreerden de inwoners: de 'Saharanen werden naar alle windstre-

ken verstrooid'. Ze spraken diverse vormen van een taal die 'Usko-Mediterraan' genoemd wordt. Die hypothese strookt bijvoorbeeld ook met de substraattheorie binnen de etymologie, zoals die onder meer aan bod komt in het recente *Etymologisch woordenboek van het Nederlands* (zie *Over taal*, jrg. 49, nr. 1, blz. 24-25).

In zijn vervolgstudie *Europese namen voor de wereld* beschrijft de auteur een 'omgekeerde trend': het gaat er Pauwels vooral om te verklaren hoe Europa (dat eigenlijk ten onrechte als een apart werelddeel beschouwd wordt) sedert de kruistochten in de 11de eeuw en de ontdekkingsreizen aan een expansie begon die ook consequenties had voor de naamgeving wereldwijd. Het Westen wist de hele wereld te veroveren en herschiep die ook naar zijn eigen beeld. Het geven van Europese namen (en het uitwissen van inheemse namen) moest helpen de 'ontdekte' en/of gekolonialiseerde gebieden te europeaniseren. De auteur spreekt van een 'westerse veroveringsnomenclatuur', schrijvend geïllustreerd in benamingen als *Kaffers*, *Bosjesmannen*, *Hottentotten*, *zwartjes* of *Japs*. Dat blijkt ook uit bijvoorbeeld benamingen als *Nederlands-Indië*, *Willemstad* op Curaçao, *Nieuw-Amsterdam*, *Haarlem* of *Oranje Vrijstaat*.

Deze boeiende, vlot geschreven, rijkelijk gedocumenteerde en geïllustreerde geschiedenissen met soms verbluffende analyses vragen door de interactie van geografie, geschiedenis, religie en etymologie misschien wel wat inspanning van de lezer, maar die inspanning wordt meer dan beloond. Dit is uiterst knappe geschiedschrijving over de benaming van landen en volkeren.

Jacques R. Pauwels, *Een geschiedenis van de namen van landen en volkeren*, Berchem: EPO, 2006, ISBN 978 90 6445 399 3, 277 blz., 24 euro.

Jacques R. Pauwels, *Europese namen voor de wereld*, Berchem: EPO, 2008, ISBN 978 90 6445 476 9, 271 blz., 21,50 euro.

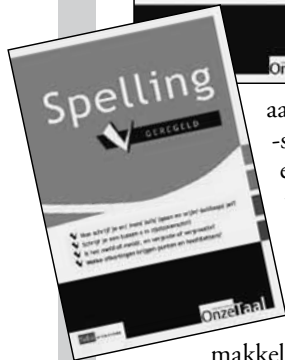

Te boek

Taal geregeld

FILIP DEVOS

De Taaladviesdienst van het Nederlandse Genootschap Onze Taal begon in 2009 met een nieuwe serie praktische taalgidsen onder de naam *Taal geregeld*. Daar zijn al twee delen van verschenen (*Leestekens geregeld* en *Spelling geregeld*), en dit jaar komen daar nog twee delen bij (*Grammatica geregeld* en *Tekstvorm geregeld*).

Spelling geregeld omvat 14 hoofdstukken: Basisregels, Hoofdletters en kleine letters, Accenttekens, Trema's, Woorden combineren: aaneen, streepje of los, Tussenklank -e(n)-, Tussenklank -s-, Woordafbreking, Werkwoordvervoeging, Buigings-e en -n, Trappen van vergelijking, Bezitsvorm en meervoud, Verkleinwoorden en Afkortingen, symbolen, getallen. Voor de spelling in het Nederlands – die spelling is verplicht in het onderwijs en de administratie, en dus ook van hogerhand beregeld – zijn tientallen naslagwerken en -werkjes ter beschikking, het ene al makkelijker toegankelijk dan het andere. Deze gids zet alles (nog eens) duidelijk in eenvoudige taal op een rij. Zowel de 'groene' als de 'witte' spelling komt aan bod.

De interpunctie daarentegen is een in naslagwerken doorgaans stiefmoederlijk behandeld onderwerp. 'Er zijn geen officiële regels voor leestekens – er is niets bij wet vastgelegd. Wel zijn er tal van conventies en tradities; sommige al heel oud, andere tamelijk recent', aldus de inleiding. *Leestekens geregeld* legt alle leestekens en alle regels voor leestekengebruik overzichtelijk uit: de regels worden in eenvoudige taal besproken en met duidelijke voorbeelden geïllustreerd. Achtereenvolgens komen aan bod: Punten, Komma's, Vraagtekens en uitroepetekens, Dubbele punten, Puntkomma's, Haakjes, Streepjes in soorten en maten, Aanhalingstekens, Apostrofs en Overige tekens en symbolen: &, €, %, enz.

Let op:

Er is dus een subtiel verschil tussen deze twee zinnen:

- "Dit is mijn broer", zei Erik, "die in Rusland woont."
- "Dit is mijn broer," zei Erik, "die in Rusland woont."

In het bovenste voorbeeld is de geciteerde zin "Dit is mijn broer die in Rusland woont" (zonder komma na *broer*), in het

tweede voorbeeld is het "Dit is mijn broer, die in Rusland woont." Het verschil in betekenis is: in het eerste voorbeeld heeft Erik meerdere broers, en spreekt hij over die ene broer die in Rusland woont; in het tweede voorbeeld heeft hij maar één broer, en die woont in Rusland. Dit betekenisverschil wordt veroorzaakt door de komma voor de bijzin die met *die* begint; zie daarvoor § 3.7.1.

Al te vaak vergeten taalgebruikers dat leestekens niet alleen de tekst mee helpen structureren (denk aan de 'opsommende functie' van de dubbele punt; of de extra informatie die weergegeven wordt tussen ronde haakjes, zoals in deze zin), maar ook dat leestekens betekenis hebben (denk aan het betekenisverschil tussen *Irene heeft een nieuwe digitale camera gekocht* en *Irene heeft een nieuwe, digitale camera gekocht*). In het laatste voorbeeld maakt de komma het verschil in de zin, en zo zijn er talloze voorbeelden bekend van juridische strubbelingen rond die ene komma, die bedrijven soms letterlijk pakken geld kan kosten.

Er volgen dit jaar nog twee delen in de reeks: *Grammatica geregeld* (een overzicht van alle geregeld voorkomende grammaticale termen én antwoord op vragen over onder andere enkelvoud/meervoud, woordgeslacht en verwijzing) en *Tekstvorm geregeld* (een gids over brieven, e-mail, uitnodigingen en dergelijke met onmisbare adviezen voor schrijven op papier en internet).

Leestekens zijn altijd stiefmoederlijk behandeld in naslagwerken, en de leidraad in het *Groene Boekje* is niet altijd makkelijk te consulteren. Vandaar dat *Leestekens geregeld* en *Spelling geregeld* twee welkome nieuwe praktische taalgidsen zijn.

Genootschap Onze Taal, *Leestekens geregeld*, Den Haag: Sdu Uitgevers, 2009, ISBN 978 90 1258 132 5, 126 blz., 11,95 euro en *Spelling geregeld*, Den Haag: Sdu Uitgevers, 2009, ISBN 978 90 1258 131 8, 122 blz., 11,95 euro (beide boeken samen: 21,50 euro).

Te boek

Wielersportwoordenboek

FILIP DEVOS

Een nieuwe titel in de reeks 'Sportwoordenboeken' van Van Dale Lexicografie, waarin al het *Atletiek- en turnwoordenboek* en het *Golfsportwoordenboek* verschenen zijn, is het *Wielersportwoordenboek*. Voor deze uitgave tekende taalkundige en journalist Jan Luitzen. Luitzen is een van de samenstellers van het jaarlijkse *De Sportkalender* en het halfjaarlijkse sportboek *Achilles*, en heeft verder onder meer een biografie van voetbalgod Johan Cruyff op zijn naam staan. Voor de nieuwe uitgave heeft de auteur een beroep gedaan op de medewerking van een veertigtal mensen of instanties (de KNWU en de KBWB) die teksten of inhoudelijke bijdragen geleverd hebben.

Het *Wielersportwoordenboek* is een klassiek woordenboek, maar met encyclopedische inslag. Naast de eigenlijke lemma's en een uitgebreide bibliografie (waarin bronnen en literatuur vermeld staan), gaat Luitzen in de inleidende hoofdstukken kort in op vragen als 'Wat is sport?', 'Wat is sporttaal?', 'Sportwoordenboeken' en 'Het Van Dale Wielersportwoordenboek'. In het eerste luik tast de auteur de vage grenzen af van het concept 'sport'. Hij meandert daarbij langs begrippen als 'spel', 'recreatiesport', 'sport', en 'topsport', om uiteindelijk een aantal (prototypische) kenmerken te geven van die begrippen en ze ook te definiëren. Het tweede luik, 'Wat is sporttaal?', definieert het begrip als de vaktaal van een beroepsgroep met twee extra aspecten: het is 'de groepstaal van beoefenaars en toeschouwers van (een bepaalde) sport, en wordt niet alleen beïnvloed door de cultuur in algemene zin (alles wat de betreffende samenleving heeft voortgebracht), maar vooral door de subcultuur (alles wat die specifieke sportwereld heeft voortgebracht)'. Zo wordt hier de woordenschat verzameld op het gebied van volgende sporttakken: weg- en baanwielrennen, mountainbiken, fietscrossen, veldrijden, kunstfietsen, eenwieleren, toerfietsen en aan-gepast fietsen.

Interessant is het dat Luitzen wijst op de manier waarop sportwoorden tot stand komen, en dat blijkt niet af te wijken van hoe woorden in de standaardtaal ontstaan: ook daar kennen we betekenisveranderingen (een *waaier*, een *accordeon*), Franse vertalingen (*de deur dichtdoen*, in het *wiel springen*), leenwoorden uit het Frans (*flandrien*, *col*, *derailleur*, *poulain*), het Italiaans (*catenaccio*, *gruppetto*), het Engels (*jump*, *crosscountry*, *stretchen*), of het 'Vlaams' (*verdapperen*, *pletwals*, *gezien zijn*, *spurt*). Niet verwonderlijk is het dat de 'lenende' talen ook talen zijn van echte wielersportlanden. Zo zou het Vlaamse *afzien* door de Nederlandse oud-premier Dries van Agt boven de Moerdijk populair zijn gemaakt.

Ook samenstellingen (*rittenkaper*, *bezemwagen*), verfiguurlijking (*klimgeit*, *dood zijn*), Bargoens (*zwijntje*), en eponiemen (*zoetemelkdemarge*, *merckxiaans*) behoren tot die typische wielersportwoordenschat.

Dat het *Wielersportwoordenboek* een encyclopedische inslag heeft, blijkt niet alleen uit de kaderstukjes waarin allerlei anekdotes, gedichtjes en wetenswaardigheden vermeld staan, maar ook uit de afbeeldingen van bijvoorbeeld de *hoge bi*, een *trapstel*, een *draisine*, of de onderdelen van een *wielerbaan*. Daarnaast zijn lemma's gewijd aan eigennamen in de wielersport (*de ASO*, *de Gerrit Schulte Trofee*, *de NIS*).

bobijntje, aan het eind van het – zitten, zijn

Belg. N., niet algemeen – zonder energie zitten, leeggereden zijn, *syn.* het bobijntje is op, af, afgerold • *Want as Fausto hot geweten da Rik zo kapot zat en het ende van het bobijntje hot bereikt, dan zouw heum zeker gesprint hemme en hot heum de kans oem ne keuninklijke Parijs-Roubaix te winnen ...* (MARTD) • van *bobijn* (spoel, garenklos), dus lett.: het garenklosje is afgerold, leeg

De lemma's bevatten naast een betekenisomschrijving zeer beknopte grammaticale informatie (woordsoort-aanduiding, werkwoordvervoeging, meervoudsvorm), een citaat of een voorbeeld (met bronvermelding), en waar mogelijk wat uitleg over de herkomst van het woord of de uitdrukking, en een illustratie. Anderhalve eeuw wielersport heeft heel wat sporen nagelaten in de taal, en daarbij hebben de standaardtaal en de wielertaal elkaar duidelijk beïnvloed.

Jan Luitzen, *Van Dale Wielersportwoordenboek. Van afloper tot zweetdief en 2348 andere woorden uit de wielersport en het recreatiefietsen*, Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie, 2009, ISBN 978 90 6648 921 9, 235 blz., 22,95 euro.

Vernaculair

HUGO BROUCKAERT

Ooit kwam ik door een samenloop van omstandigheden in een vijftienkoppige Belgisch-Nederlandse werkgroep terecht, die door een obscure overheidsdienst belast was met de voorbereiding van het Nederlandstalige gedeelte van een Europees woordenboek over bouwkunde.

Wij kwamen om de maand afwisselend in Nederland en in Vlaanderen samen bij een overheidsdienst. Zo'n werkdag begon om tien uur met een bespreking van een aantal termen, gevolgd door een sobere broodjesmaaltijd en een leerzaam bezoek in de stad van de gastheer: de renovatie van een gebouw aan de Meir in Antwerpen, de Sint-Janskathedraal in Den Bosch, enzovoorts. Na zes vergaderingen waren we het al eens geworden over een tiental termen, waaronder *balksleutel*, *architraaf*, *timpaan* en *palladiaanse vensters*. De Nederlandse maaltijden die – zoals u weet – bestaan uit twee broodjes kaas en een glas karnemelk, werden in Vlaanderen al spoedig vervangen door een driegangenlunch met aperitief, wijn en koffie. Onze Nederlandse vrienden vonden de vergaderingen in België binnen de kortste keren veel leuker.

Toen mijn dienst aan de beurt was, kwam ik op het idee om een hele dag uit te trekken voor het in onze taal onbekende woord 'vernaculair', waarop we al een tijdje hadden zitten broeden zonder tot een bevredigend resultaat te komen. We moesten een Nederlands woord vinden.

Mijn directeur zag de ernst van de toestand in en was van oordeel dat ik op het culinaire vlak niet mocht onderdoen voor mijn Vlaamse voorgangers. Ik mocht de dag onderbreken voor een verkwikkende lunch op de Brusselse Vismarkt, waarvoor ik bovenop de karige werkingstoelage een riant subsidie in ontvangst mocht nemen.

We kenden een moeizame start. Tijdens de ochtendvergadering waren we het nog altijd niet eens gewor-

den hoe 'vernaculair' vertaald moest worden: *inbeems*, *inlands*, *volks*, *endemisch*, *traditioneel*, *oorspronkelijk*, *regionaal*, *lokaal*, *autochtoon* of *vaderlands*. Laat staan dat er een definitie uit de bus kwam. Bovendien verplichtte een staking van het openbaar vervoer ons ertoe de weg van de Wetstraat naar de Vismarkt te voet af te leggen.

De lunch maakte echter veel goed en mijn aangedikt budget bood de nodige ruimte voor een behoorlijk aantal alcoholische verversingen voor, tijdens en na.

Bij het verlaten van het restaurant zette de Nederlandse delegatie vrolijk een polonaise in rond de waterpartij op de Vismarkt. Ik werd lichtelijk ongerust. Wie het geografisch profiel van Brussel een beetje kent, weet dat het van de Vismarkt tot de Wetstraat één langgerekte klim is en dat het dansen van polonaises bij de start niet de geschikte manier vormt om een vruchtbare namiddagvergadering in te zetten.

Toch kreeg ik iedereen mee met de belofte om in de Mort Subite nog even halt te houden voor een verfrissende geuze. Daar aangekomen stelden we vast dat enkele leden onderweg achtergebleven waren, maar er was ook iets positiefs te melden: we waren het erover eens dat de Mort Subite een 'vernaculaire' kroeg was.

Inmiddels hadden we allen een flink stuk in onze kraagsteen. Nabij de Sint-Michielskathedraal en met nog een venijnig bergopje voor de boeg, draaiden de overgebleven Nederlanders en een paar Vlamingen rechtsaf naar het Centraal Station. Door die onbesuisde beslissing bleven hun documenten, boekentassen en overjassen bij mijn dienst achter.

Kort daarop kreeg ik een bevordering, waardoor ik mij op een elegante manier aan de werkgroep kon onttrekken. Mocht u een negentalig technisch verklarend bouwkundig woordenboek kennen, kijkt u dan even of 'vernaculair' erin staat.

Quiz over taal

Test uw kennis van het Nederlands

NATALIE HULSEN

I. Wat betekenen de onderstaande woorden?

1. griloog
  - a) een wijd opengesperd oog
  - b) een bosmuis
  - c) deskundige op het gebied van traliewerk
2. caisson
  - a) klein schildje in een wapen
  - b) kleine eetbare pompoensoort
  - c) munitievoertuig
3. olfactorisch
  - a) op toeval berustend
  - b) betrekking hebbend op het reukvermogen
  - c) de uitademing betreffend
4. dagdieven
  - a) zijn tijd luiierend doorbrengen
  - b) bandieten die alleen overdag stelen
  - c) dagdromen
5. sjabrak
  - a) rijk versierd zadelkleed
  - b) kwajongen
  - c) zeewater, met zoet water vermengd
6. boembloeboembloe
  - a) Indisch dienstmeisje
  - b) Indische pampahoen
  - c) specerijen gebruikt in de Indische keuken

II. Welk woord is juist gespeld?

1. a) oscarkandidaat
b) Oscarkandidaat
2. a) satellietbeeld
b) satelietbeeld
3. a) all-risk
b) allrisk
4. a) caissière
b) cassière
5. a) pince-nez'tje
b) pince-neztje
6. a) saté'tje
b) sateetje

III. Zet een apostrof waar nodig

1. Disneys film
2. Joyce laatste boek
3. Aimés tractor
4. Deprezs alibi
5. lollytje
6. iets crus

IV. Rijg de woorden aan elkaar

1. show ... auto
2. werk ... deel
3. kruiden ... berg
4. goud ... hout
5. troost ... opener
6. vlucht ... stoel

V. Zet een accent waar nodig

1. genant
2. maitresse
3. bechamelsaus
4. echee
5. compotelepel
6. defile

VI. Geef het juiste voltooid deelwoord van ...

1. smeden
2. hergeven
3. zweefvliegen
4. saunaën
5. grillen
6. outsourcen

OPLOSSINGEN

- I. 1b / 2c / 3b / 4a / 5a / 6c
II. 1b / 2a / 3b / 4a / 5b / 6b
III. 1. Disneys film / 2. Joyce laatste boek / 3. Aimés tractor / 4. Deprezs alibi / 5. lollytje / 6. iets crus
IV. 1. trap / 2. dag / 3. molen / 4. afval / 5. brief / 6. ladder
V. 1. gênant / 2. maitresse / 3. bechamelsaus / 4. echee / 5. compotelepel / 6. défilé
VI. 1. gesmeed / 2. hergeven / 3. gezwefvliegend / 4. gesaunaad / 5. geoutsourcet